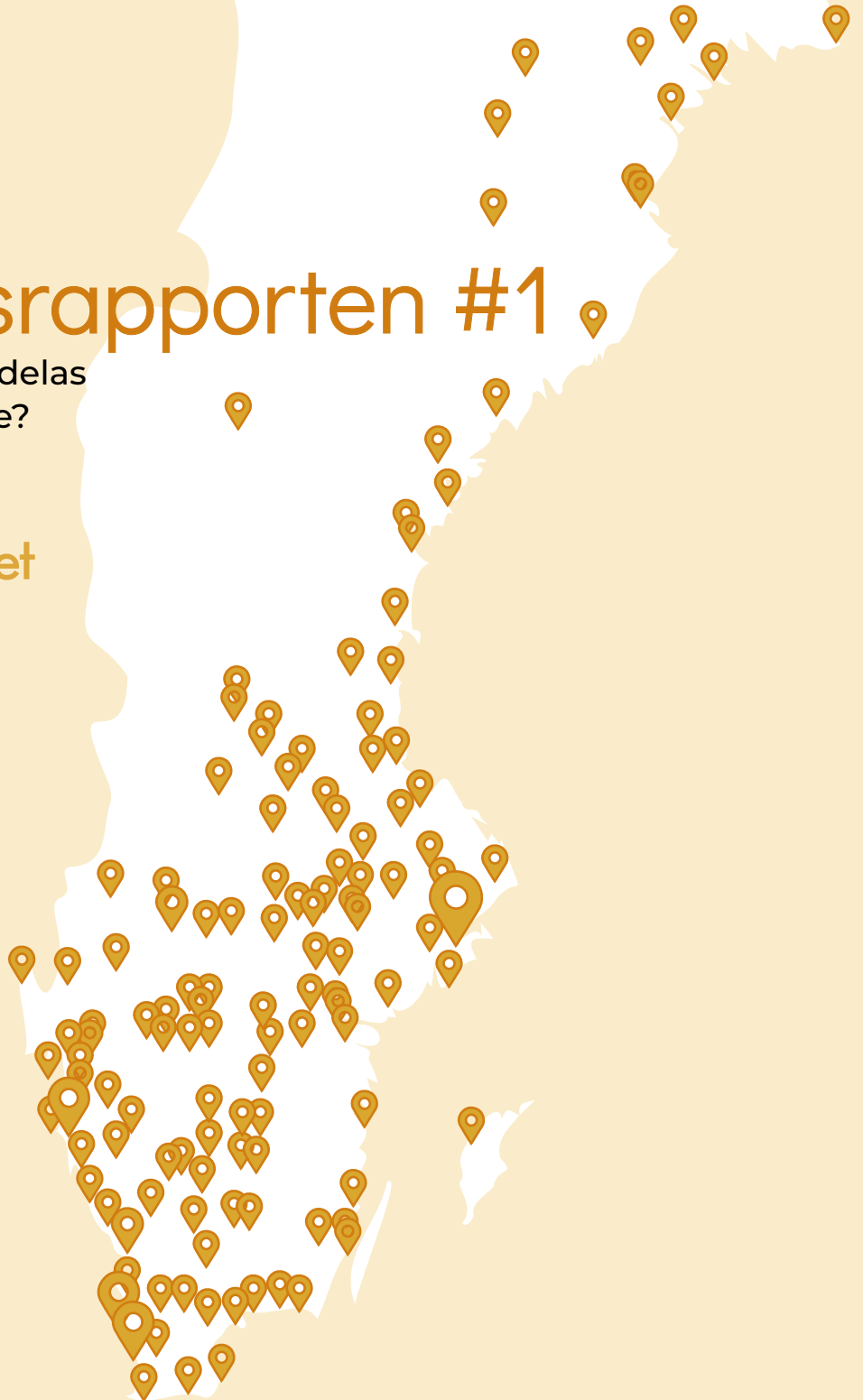

Matbanksrapporten #1

Av vilka och hur omfördelas
överskottsmat i Sverige?

svenska
matbanksnätverket
av ätbart

Innehåll

Förord	1
Ett stort tack	2
Ätbart och Svenska matbanksnätverket	3
Begrepp och omfördelning	4
Intervjuer	6
Minska svinn genom donationer: Ett relativt nytt fenomen i Sverige	14
Sveriges första nationella matbanksregister	20
Mathjälp eller matstjälp?	25
Vägen framåt	33
Slutord	35

svenska
matbanksnätverket
av ätbart

ätbart

Författare: Julia Berglund & Li Kristjansdottir

Formgivning & illustration: Sofia Dellve

Utgivning: April 2024

Tryck: Bording

Förord

I mitten av 2023 börjar en god vän arbeta på Kronofogdens avdelning för skuldsanering. Han beskriver det Sverige som statistiken i slutet av året skall komma att redovisa. Skulderna ökar i hela landet och grupper av individer som aldrig tidigare funnits i Kronofogdens register blir allt vanligare föremål för utredning. "Vi förstår inte hur folk äter", sammanfattar han och suckar.

"Vi förstår inte hur folk äter"

Enligt färsk siffror från FN:s miljöprogram blir en femtedel (19%) av maten som är tillgänglig för konsumenter till matsvinn. Utöver

det så går 13 % av världens livsmedel förlorade i livsmedelskedjan, innan de når konsumenten. Data om matsvinn och livsmedelsförluster är dock fortfarande otillräckliga och kan innebära att det finns ett betydande mörkertal.¹ Matsvinn resulterar i onödig klimat- och miljöpåverkan vilket redan har direkt påverkan på människors liv. I länder där befolkningen redan lider brist på färskvatten så används det dyrbara vattnet också för att bevattna grödor - som sedan hamnar i våra soptunnor. Ett ohållbart matsystem med mycket svinn bidrar till en ökad påfrestning på våra ekosystem som leder till torka, utarmning av jordar och minskad biologisk mångfald. Samtidigt beräknas 783 miljoner människor världen över gå hungriga. Det är svårt att inte känna uppgivenhet och frustration.

Den här rapporten, som blir den första i sitt slag, önskar vi inte hade behövt skrivas. Från Boden till Trelleborg vittnar matbanker om hur antalet personer som söker mathjälp har ökat markant, och att det hela tiden dyker upp nya målgrupper. Mathjälp har gått från att ofta vara ett tillfälligt stöd till personer som hamnat ordentligt snett i livet, till att på senare tid bli ett mer permanent behov hos

en växande skara personer som "bara" är fattiga. Stadsmissionen rapporterar i sin senaste Fattighetsrapport 2023 att trenden fortsätter, fler och fler av deras insatser handlar om mathjälp.² Vi vill med den här rapporten uppmärksamma vad som händer i relation till matdonationer av osålda livsmedel och matsvinn i butiker i Sverige. Vi vill även diskutera de problem och risker vi ser med matdonationer som temporär lösning på matfattigdom. Dessutom vill vi berätta en historia som utspelar sig just nu, och som visar en verklighet som vi tror många kan enas om är en oigenkännlig bild av välfärdslandet Sverige.

Vi vill samtidigt lyfta fram allt det fantastiska engagemang och slit som sker överallt i landet, ofta helt ideellt, för att rädda mat från att hamna i soptunnan och istället hamna på en tallrik. Den otroliga viljan att hjälpa medmänniskor och minska resurslöseriet på vår planet är mycket hoppningivande. Vi hoppas att denna rapport kan bidra med viktiga mål, information och reflektion kring matbankernas roll i vårt samhälle - just nu och i framtiden.

Li Kristjansdottir & Julia Berglund

Projektledare & verksamhetsutvecklare,
Svenska matbanksnätverket

Ett stort tack till alla er som gör en insats för att minska matsvinnet och lindra matfattigdomen!

Ett stort tack till alla er som gör en insats för att minska matsvinnet och lindra matfattigdomen!

Vi vill tacka alla matbanker och organisationer som har bidragit med berättelser, information, statistik och tid för att göra denna rapport möjlig! Vi är mycket tacksamma och överväldigade över att så många av er gläds åt Svenska matbanksnätverket och den plattform för erfarenhetsutbyte och kunskapsspridning för att minska matsvinnet och matfattigdomen som vi skapat tillsammans! Vi vill givetvis även tacka er för allt det ovärderliga arbete ni bedriver dagligen för att stötta samhällets mest utsatta.

Ett särskilt tack till Matakuten i Gävle, Hela människan i Jönköping, Solikyl i Göteborg och Kontakten i Kungälv för att ni kunde medverka lite extra i den här rapporten.

Vi vill även rikta ett tack till Elinn Leo Sandberg, Marcus Herz, Niina Sundin, John Brauer samt alla andra forskare som har bidragit med mycket viktiga kunskapsunderlag till vår verksamhet och denna rapport. Vi vill även tacka er för den otroligt viktiga forskning som ni bedriver.

Vi vill slutligen också tacka Jens Jonsson och Anne Lunde Dinesen på Riksföreningen Sveriges Stadsmissioner för ovärderlig input, IVL Svenska miljöinstitutet, Matmissionen, Naturvårdsverket, Livsmedelsverket, Axfood, Willys, Hemköp, Lidl, Reitan Convenience och Allwin för att ni samarbetar med oss och har delat med er av värdefull information och data, samt svarat på frågor och funderingar som har dykt upp under rapportskrivandet.

Ätbart och Svenska matbanksnätverket

Ätbart är en ideell förening som grundades 2019 i Skövde. Intentionen var huvudsakligen att minska matsvinnet, men med ökade behov av mathjälp i samhället utökades ambitionen genom att starta omfördelande verksamheter riktade till socialt utsatta. Av den anledningen startade Ätbart Mathjälpen i Skövde, Skara, Mariestad och Götene. Det är ingen överdrift att grundarna av Mathjälpen hämtade, packade, sorterade och delade ut livsmedel fjorton timmar om dygnet i flera månader. Idag rullar Mathjälpen i Skaraborg vidare utan Ätbarts aktiva insatser. De verksamheterna förser hundratals människor med fullgoda livsmedel och räddar flera ton mat varje år.

I arbetet med Mathjälpen drog Ätbart en viktig lärdom. Nämligen att nationellt stöd och tydlig information till och om matbanker saknades. Medan det i flera andra länder finns stödnätverk som samlar, kartlägger och agerar röstbärare åt matbanker fattades motsvarande i Sverige. Det ville Ätbart ändra på! Därför började Ätbart, med finansiering från Postkodstiftelsen, Västra Götalandsregionen, Sparbanksstiftelsen Alfa och Åhlén-stiftelsen att driva Svenska matbanksnätverket i mars 2023.

I samband med lanseringen av Svenska matbanksnätverket, påbörjade Ätbart en omfattande kartläggning av matbanker i Sverige. Erfarenheterna och förarbetet som skett under flera år i Mathjälpen har varit en absolut nödvändig grund för den snabba takt Svenska matbanksnätverket har kunnat byggas upp och utvecklats. I mars 2024

har Ätbart funnit över tvåhundra bekräftade matbanker men det finns goda skäl att tro att siffran kommer att växa. I Svenska matbanksnätverket ryms stora och små matbanker som driver matkassseutdelningar, serveringar, sociala matbutiker eller solidariska kylskåp. Den gemensamma nämnaren är osålda livsmedel som omfördelas till mottagare.

Svenska matbanksnätverket erbjuder digitala träffar månadsvis för erfarenhetsutbyte och samtal, skickar ut nyhetsbrev, samlar in nationell statistik och information, samt startar nya samarbeten mellan organisationer och matbutiker. Kanske är nätverkets viktigaste uppdrag dock att lyssna till matbankernas berättelser. Sveriges

civilsamhälle bär stora delar av klimatfrågan och tar socialt ansvar för dem som lämnats utanför. Matbankerna är de främsta vittnena till det samhälle som pandemi, nedskärningar, inflation och krig lämnar i sitt kölvatten.

Den här rapporten lyfter det som har framkommit sedan Svenska matbanksnätverket lanserades. Ätbart, och därmed även Svenska matbanksnätverket, är en oberoende aktör och strävar efter att i den här rapporten berätta om, synliggöra, problematisera och analysera omfördelning av mat ur olika perspektiv.

Erfarenheterna och förarbetet som skett under flera år i Mathjälpen har varit en absolut nödvändig grund för den snabba takt Svenska matbanksnätverket har kunnat byggas upp och utvecklats.

Matbankerna är de främsta vittnena till det samhälle som pandemi, nedskärningar, inflation och krig lämnar i sitt kölvatten.

Begrepp

Matbank	Organisationer som direkt eller indirekt omfördelar överskottsmat från livsmedelsaktörer till mottagare. Till exempel genom utdelning av matkassar, i form av sociala matbutiker eller genom servering av tillagad mat. Även organisationer som indirekt omfördelar mat genom att ta emot den från livsmedelsaktörer och distribuera den vidare till organisationer som omfördelar till slutmottagarna.
Omfördelande verksamhet	Används synonymt med matbank. Ätbart använder en bred definition av matbank. Det är inte alla verksamheter som identifierar sig med att vara en matbank, då deras kärnverksamhet är av social karaktär, med matutdelning eller servering som ett sidospår på grund av ett ökat behov.
Mathjälp	Matinsatser som sker i civilsamhället, i huvudsak av välgörenhetsorganisationer och religiösa samfund. Behövande får eller får köpa kraftigt rabatterad mat. Maten kan antingen vara omfördelad eller inköpt.
Omfördelning	Syftar på överskottsmat eller osålda livsmedel, som doneras till matbanker, tas om hand och sedan delas ut eller tillagas och serveras.
Överskottsmat/ livsmedel	Varor eller måltider som har blivit över antingen i butik eller i serveringar.
Osålda livsmedel	Den mat som en livsmedelsaktör tvingas slänga eller donera för att den av någon anledning inte kan säljas. Detta kan bero på att varan utgått ur sortimentet, närmar sig bäst-före-datum eller av någon annan anledning.
Matfattigdom	Ett tillstånd som innebär att en person tvingas välja bort en del näringsrika, hälsosamma eller nödvändiga livsmedel på grund av sin ekonomiska situation. Begreppet kommer från engelskans Food Poverty och började användas av Stadsmissionen i deras fattighedsrapport 2019.
Matsvinn	Mat som går bra att äta men som av olika anledningar inte äts eller dricks upp. Matsvinn är med andra ord mat som slängs eller hälls ut helt i onödan.
Livsmedelsavfall	Alla livsmedel som har blivit avfall, både undvikligt livsmedelsavfall (matsvinn) och oundvikligt livsmedelsavfall. Till exempel, om du kastar en banan så är skalet oundvikligt avfall, medan fruktköttet är undvikligt avfall.
Profetisk diakoni	Ett uppdrag utåt mot samhället och dess maktfunktioner, att uppmärksamma situationer och strukturer där människor på olika sätt riskerar att hamna i kläm.
Dumpstring	Innebär att rädda mat från containrar, ofta utanför butiker. Dumpstring är en proteströrelse mot resursslöseri.

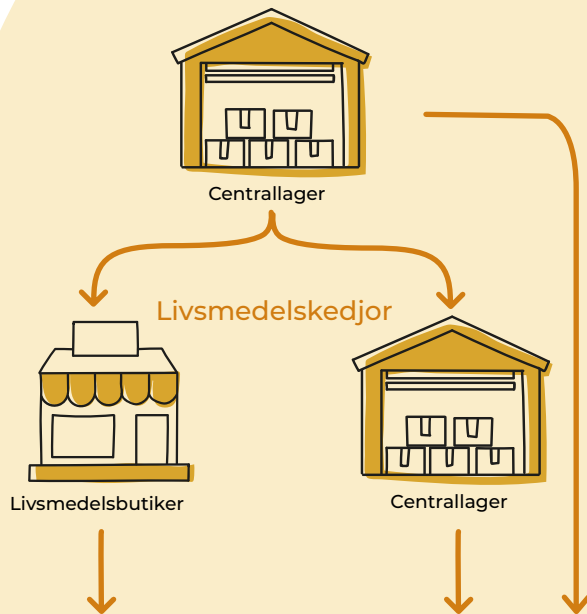
Olika typer av omfördelning

Mat omfördelas till mottagare (slutkonsumenter) huvudsakligen på fyra olika sätt: genom matkasseutdelning, genom kraftigt rabatterade priser i sociala matbutiker, i olika typer av serveringar eller genom solidariska kylskåp. Figuren visar en överblick av flödet från givarorganisationer till hur maten når mottagare via olika typer av mottagarorganisationer, det vill säga det vi kallar matbanker eller omfördelande verksamheter. De flesta av mottagarorganisationerna är omfördelande verksamheter som direkt fördelar maten vidare till mottagarna. Det finns dock även ett fåtal mottagarorganisationer som fungerar mer som en logistiklösning och därmed hämtar upp maten och kör den vidare till en annan organisation.

Maten som omfördelas kommer huvudsakligen från livsmedelsbutiker, men en del matbanker tar även emot mat från grossister, producenter och direkt från butikernas centrallager. Det är i regel endast större verksamheter som har den typen av samarbeten. Mottagare, eller konsumenter, av omfördelad mat är en heterogen grupp som av diverse olika anledningar inte får ekonomin att gå ihop, vill rädda mat för att göra något gott för miljön, har hamnat snett i livet eller är i behov av måltider i gemenskap.

Givarorganisationer

Grossister & producenter

Mottagarorganisationer

Omfördelande verksamheter

Serveringar
Social matbutik
Matkasseutdelning
Solidariskt kylskåp

Slutmottagare

Personer utan
uppehållstillstånd

Personer med
försörjningsstöd

Personer med
beroendeproblematik

Ukrainska
flyktingar

Personer med
psykisk ohälsa

Socioekonomiskt
utsatta

Pensionärer

Miljöaktivister

Arbetslösa

Studenter

Hemlösa

Barnfamiljer

Social matbutik

Helen Lindman, verksamhetschef på Hela människans DeLa-butik i Jönköping

Hela Människan är en ekumenisk organisation som arbetar stärkande för, och tillsammans med människor som lever i en utsatt livssituation. De verkar för att minska utanförskapet och ge människor möjlighet till förändring. DeLa står för Diakonalt Effektivt Livsmedels Ansvar, och finns på flera platser i landet. DeLa i Jönköping tar emot 22 ton livsmedel per månad och har 500 medlemmar.

Hej Helen Lindman!
Berätta lite om DeLa-butiken!

DeLa-butiken öppnade 2017. Vi hade delat ut matkassar sedan början av år 2000 men kände att vi ville jobba mer långsiktigt och hållbart. Det finns något värdigt i att kunna handla för egen penning och den känslan vill vi ge våra kunder. Livsmedel hos oss kostar 20% av priset i ordinarie butik. Vi har öppet tre eftermiddagar i veckan. En förmiddag håller vi öppet för kunder med speciella behov. Två gånger i veckan har vi även en kompletterande matkasseutdelning. Mottagarna av dem når oss via socialtjänsten eller kyrkans diakoner. Under butikens öppettider har vi även ett café där man kan sitta och prata en stund. Det är tydligt att behovet av våra insatser har ökat efter både pandemin och invasionen av Ukraina.

Hur fungerar era samarbeten med livsmedelsföretag?

Väldigt väl. Det händer att vi får in otjänliga varor, men då ringer jag och påtalar problemet. Vi ska absolut inte vara någons slasktratt. Det här är ett samarbete, även om man ibland glömmer bort det i tacksamheten över det vi får. Vi ligger strategiskt till i Jönköping, här finns många grossister som vi, utöver butiker, hämtar livsmedel från. Sedan avfallslagstiftningen trädde i kraft i januari har vi märkt en kraftig ökning i inflödet av varor. Det är fantastiskt men har också inneburit en del utmaningar.

Hela människan Jönköping, DeLa butiken

” Livsmedel som vi inte hinner sälja av i butiken säljer vi i nuläget vidare till privata förskolor och äldreboenden här i Jönköping. ”

Vilka kan de utmaningarna vara?

Vi har exempelvis behövt utöka vår sophontering. Just nu är utmaningarna relaterade till den ökade andelen livsmedel vi får in. Våra mankraft räcker inte riktigt till, trots att vi har ett 60-tal volontärer, åtta arbetstränande och tillfällig personal från företag som exempelvis IKEA.* Vi får även in en del livsmedel som inte riktigt appellerar till våra ordinarie kunder. Då kan det vara svårt att sälja av dem. För ett tag sedan fick vi exempelvis en enorm leverans av franska ostar. Dem fick vi skicka med som presenter. En annan gång fick vi ett stort parti Bollnäsfil. Då fick vi ha en smakstation för att få kunderna att upptäcka varan. DeLa-butiken har verkligen vuxit lavinartat på ett år och vi vill växa med vishet och omsorg för volontärer och medlemmar. Vi försöker gå i jämn takt för att inte tappa blicken på människan vi vill hjälpa. En stor utmaning är finansierings- och personalfrågan. Maten vi får hade räckt till att ha öppet alla dagar i veckan. Livsmedel som vi inte hinner sälja av i butiken säljer vi i nuläget vidare till privata förskolor och äldreboenden här i Jönköping. På så sätt kan barnen och de äldre få prima varor samtidigt som vi får ett litet tillskott in i vår välgörenhetsorganisation. Dessutom vore det hemskt, inte minst ur ett klimatperspektiv, att slänga maten vi fått skänkt till oss.

Vilka reaktioner möter ni på er verksamhet?

Vi är måna om att bjuda in myndigheter, inte minst nyanställda handläggare på socialtjänsten. Vi möter ju samma målgrupper så det är viktigt att samarbeta. De får komma på studiebesök när butiken är stängd så att vi kan visa dem verksamheten och svara på frågor. Själv blir man hemmablind för det vi byggt, men de blir glatt överraskade och överväldigade av hur ordnat och fint allting är. Vad gäller medlemmarna är de nästan alltid väldigt tacksamma. Första gången de kommer kan det kännas nytt och lite ovant, men alla som är regelbundna kunder hos oss är väldigt, väldigt tacksamma. Genom att människor kan köpa billig mat hos oss kan de köpa annat som de behöver. Det kan vara allt från kläder i vår secondhandbutik till en liten present till barnbarnen som de annars inte haft råd med.

Vad ser ni för vägar framåt?

Vi vill få med fler ungdomar och unga vuxna på tåget. Vi får redan en del hjälp från folkhögskolorna men nu är jag lite inne på att göra ett upprop mot högskolan här i Jönköping för att se om det finns studenter som vill göra en volontärintsats.

* Det finns flera exempel på företag som lånar ut sin personal för att tjänstgöra delar av sin arbetsvecka inom sociala företag/ideella organisationer. I Jönköping har IKEA sponsrat Hela människan med två personer under butikens öppettider.

Matkassar

Janne Kraft, verksamhetschef på Matakuten i Gävle

Matakutens vision är att ingen ska gå hungrig. De samlar in mat från butiker, grossister och restauranger som sen delas ut till de mest behövande i samhället. Under 2023 delade Matakuten ut drygt 29 000 matkassar av drygt 220 ton insamlat livsmedel.

Hej Janne Kraft!

Hur och varför grundades Matakuten?

Matakutens grundades 2013 av Lars Wennman, en sann eldsjäl. Allt började med att han identifierade behovet av mat, då många hade det tufft ekonomiskt. Samtidigt såg han en möjlig "resurs" i form av matsvinn i butikerna. Där skapades själva devisen som Matakuten fortfarande jobbar efter: "Vi får för att ge". Han tog kontakt med en lokal butik och fick börja med att rädda bröd. Han bjöd in en lokaltidning för ett reportage, och intresset växte hos butiker och sponsorer. Matakuten blev en ideell förening 2016 och styrs idag av en styrelse på 9 personer, samtliga ideellt arbetande.

Hur fungerar er omfördelning?

Vi har en verksamhetsanpassad lokal på cirka 450 m². Gävle kommun stöttar oss med alla lokal-kostnader genom ett treårigt IOP-avtal (Idéburet Offentligt Partnerskap). Vi har öppet tisdag till fredag för utdelning av gratis matkasse och tillhörande brödkasse. Alla har samma hämtningsintervall, en kasse var fjortonde dag. Matakuten har idag fem personer anställda och stöttas av trettio volontärer. Vi samarbetar med ett stort antal aktörer i livsmedelskedjan, från 26 av dem hämtar vi in livsmedelsgåvor enligt schema. Två bilar rullar mellan kl 07.00-12.00 måndag till fredag varje vecka.

Det är ovanligt att kommunen stöttar mathjälp genom IOP-avtal. Vill du berätta mer om det?

Vår matutdelning är en del av ett socialt centrum. Vi delar hus med socialtjänstens akutboende, flyktingboende, Bostad Först och boendehandläggare. IOP:et från kommunen inbegriper lokalhyra, el och städ. Vi har ett nära samarbete med det offentliga och jobbar mot samma samhällsgrupper. Samtidigt är det viktigt att understryka att vi gör detta på väldigt olika sätt. Matakuten hjälper alla och behöver inte neka någon. Vi kräver inga bevis på människors utsatthet. Att vi sitter i samma hus som kommunala hjälpverksamheter gör att avståndet kortas för människor som bor här. Det skapar närhet i stöttningen.

Vem får hämta mat hos er?

Hemlösa, arbetslösa, pensionärer, långtidssjuk-skrivna, utförsäkrade, krigsflyktingar, ensamstående, småbarnsfamiljer och många fler från samhällets alla hörn där förutsättningarna för en god privatekonomi saknas, är bristfällig eller förändrats av den ökade kostnadsbilden. Den som kommer har skäl att komma. Det händer förstås att folk försöker komma oftare än vad våra rutiner tillåter och ibland kan man känna sig lurad. Vi försöker dock att inte lägga energi på att en liten grupp "fuskar".

Vad får ni höra från de som kommer till er?

Många behövande vittnar om att vår stötning är den direkta nödvändigheten för att de ska få ihop månadens mat och ekonomi. Merparten av alla som kommer är tacksamma för hjälpen de får. Besökare som kommer från näringslivet, politiker och volontärer lyfter ofta fram hur förvånade de blir över mängden livsmedel som räddas, antalet matkassar som delas ut och processen bakom varje packad matkasse.

” Matakuten hjälper alla och behöver inte neka någon. Vi kräver inga bevis på människors utsatthet. Vi har möjligheten att vara mjukare. Civilsamhället har den lyxen, att kunna vara just medmänskliga. ”

Vad ser ni för utmaningar med att omfördela mat?

Arbetsmiljön för mina anställda och för mina volontärer kan vara tung. Desperationen i utdelningskön är påtaglig. Vi möter människor som saknar annan plats för medmänskligt stöd. Det medför stress även hos människor som jobbar här. Det är svårt att neka människor som har större behov av mat än vad vi kan erbjuda. Vi delar ut 150 kassar om dagen, ändå räcker maten inte till tre av fyra dagar. Samtidigt landar jag tryggt i att vi stöttar allt vi kan och att det vi gör hjälper människor som inte har någon annanstans att vända sig.

Vad är vägen framåt?

I den bästa av världar skulle inte matbankerna behöva finnas, men den tanken är idag tyvärr bara ren fiktion. Behovet av oss ökar. Därför krävs också en förståelse från myndigheter och politiker för att underlätta att utföra vårt samhällsviktiga uppdrag, så att vi kan hjälpa fler och rädda mer mat. Att sprida kunskap är otroligt viktigt för att få till en förändringsprocess kring matsvinn och hunger. Jag tror även samhället i stort kan göra mer för dem som har det tufft. Vi behöver få till tydligare samarbeten mellan samhällsstöttande funktioner för att få till nödvändiga synergier och lösningar i tid.

Servering och matkassar

Lennart Åkerlund, verksamhetsansvarig på Kontakten i Kungälv

Kontakten drivs av Hela människan i Kungälv, en ideell förening med kyrkorna i Kungälv (Svenska Kyrkan, Eumeniakyrkan och Pingstkyrkan), Kungälv Kommun och Kungälvsbostäder som huvudmän. Den är också en del av Hela Människan. Kontakten är en mötesplats som erbjuder mat, värme och gemenskap. Verksamheten tar hand om livsmedel som annars skulle kastas genom att dela ut matkassar och laga god mat till sina besökare.

Hej Lennart Åkerlund!
Berätta lite om er organisation.

Vi hämtar överskottsmat från sju butiker och tre bagerier, tre gånger i veckan. Av det lagar vi lunch och frukost tre dagar i veckan. På lördagar erbjuder vi fika. Ett par gånger i veckan delar vi dessutom ut matkassar. De drygar vi i regel ut genom det vi kallar handla-för-andra. På så sätt kan man få en mer näringsriktig matkasse. När vi började runt år 2000 tog vi mest emot bröd och fika från Ica Maxi. Sedan dess har det växt. Ledorden vi jobbar med är mat, värme och gemenskap. Våra besökare är för det mesta människor med beroendeproblematik eller psykisk ohälsa.

Är det era gäster som tar emot matkassarna ni delar ut?

Ja, delvis är det våra gäster vi delar ut matkassar till. Men också till personer som kommer via diakonin i församlingarna. Det kommer också familjer via socialtjänst och andra kommunala verksamheter såsom boendestödjare eller familjebehandlare. Vi är väldigt glada över det goda samarbetet med kommunen.

Hur många personer möter ni om året?

Verksamheten bygger på volontära insatser och vi är drygt 50 volontärer sysselsatta. Vi betjänar cirka 220 unika individer under ett år som besöker oss regelbundet och vi delar ut cirka 50-60

Jeanette Åkerlund som arbetar med Kultursatsning

Nyuppstartat samarbete med Tempo Livs i Kareby

” Vi har ökat vår kompostering, men det utgör ingen kostnad eftersom det hamnar i det kommunala knät. Vi håller ju till i en hyreslägenhet som det kommunala bostadsbolaget tillhandahåller. ”

matkassar/månad. Visst kan det hända att vi blir utnyttjade av några som inte riktigt har behoven men vi försöker minimera den risken. I det stora hela är det människor med stora behov i utsatta livssituationer som vi möter och vi erbjuder dem en varm mötesplats.

Vilket stöd utgör ni för era gäster?

Gästerna är glada och positiva, det är mycket uppskattat att vi finns. Vi önskar att vi inte behövde finnas, men nu när vi gör det är det gott att kunna ställa upp. Visst finns det mycket frustration och så, men det riktas inte mot oss utan mot socialen. Det finns mycket besvikelse över att man inte får hjälp. Jag erbjuder mig ofta att finnas med i samtal med det offentliga men tyvärr är det få som utnyttjar det. Många är för uppgivna. Vi försöker ge det stöd vi kan. En fin grej är att vi har en frisör som kommer hit en hel arbetsdag för att klippa besökarna gratis. Det är framförallt gemenskap och medmänsklighet vi har att erbjuda.

Vad ser ni för utmaningar med att omfördela överskottsmat?

Generellt fungerar det väldigt bra. Avfallsförordningen har satt lite ny fart, vi får in mer mat men också mer otjänliga varor. Gurkan är ett bra

exempel. Vi får in fler bra, men också många fler sämre gurkor som vi måste slänga. Vi kan behöva kommunicera att de behöver göra en ny bedömning men det är svårt, vi vill inte tappa givandet heller. Lite klurigt förstår man dessutom att det är för butikerna. De har inte förberett sig på att separera livsmedel från förpackning. Men det är klart, så länge vi tar hand om allt utan att säga något så behöver de ju inte göra något. Vi har ökat vår kompostering, men det utgör ingen kostnad eftersom det hamnar i det kommunala knät. Vi håller ju till i en hyreslägenhet som det kommunala bostadsbolaget tillhandahåller.

Vad ser ni för vägar framåt?

Behoven av mat och social hjälp kommer att öka. Samma gäller tillgången på livsmedel. Svinn kommer alltid att finnas. Vi har riktat in oss på att driva just vår verksamhet så väl vi kan, men det finns så mycket kvar som samhället runt omkring behöver göra. Vi möter basbehov i form mat, mänsklig värme och gemenskap i syfte att ge våra gäster ett sammanhang i livet, men det behövs samtidigt så mycket mer om personer som hamnat i utanförskap ska hitta stabiliteten i livet. Både psykisk ohälsa och droganvändande ökar och då behövs det många insatser för att få dessa våra medmänniskor på benen igen.

Solidariskt kylskåp

Bruno Chies, initiativtagare för Solikyl

Solikyl är en kollaborativ verksamhet för att minska matsvinnet i mataffärer och i hushållen. Föreningen verkar för att skapa en gåvoekonomi kring livsmedel som är lämpliga för konsumtion men som ändå skulle ha slängts. Solikyl är framförallt aktiv på ett flertal platser i Göteborg men konceptet om food-sharing har ambitionen att spridas över hela Sverige. Föreningen omfördelar cirka 3 ton mat i veckan och har 164 volontärer.

Hej Bruno Chies!
Kan du berätta om hur föreningen grundades?

Det var under sommaren 2016. Jag hade varit i Tyskland året innan, på en konferens om solidarisk ekonomi. Det var där jag lärde känna foodsharing-konceptet. Deltagarna på konferensen fick följa med på en upphämtningstur med en organisation i Berlin. Vi hämtade mat från butiker på cykel och lämnade den sedan i utomhuskylskåp som stod placerade runt om i staden. De delade även ut mat direkt till hemlösa. Den upplevelsen gjorde starkt intryck på mig. För mig som var dumsprare av ideologiska skäl framträdde en annan lösning på butikssvinn, en som dessutom blev en solidarisk handling. Jag kom hem, pratade med en annan dumpstrare och vi fick möjlighet att leverera mat till ett kylskåp i Omställningsverkstan i Göteborg. Det svåraste var att bli trovärdiga nog för butikerna att skänka. Vi hade inga projektpengar, ingen som kunde jobba avlönad. Själva idén bröt mot den nyliberala föreställningen om en "seriös" aktör...

Hur ser er omfördelning ut?

Vi delar ofta ut mat direkt utomhus men placerar även ut den i solidariska kylskåp som står i exempelvis gratisbutiker. Ibland annonserar vi på sociala medier att vi har utdelning. Det är inga problem att bli av med maten. Vi hämtar mat från butiker, bagerier och stora mängder från Räddningsmissionens Maträtt-butiker.

” Vi ser en utveckling där det gamla civilsamhället som bestod av folkrörelser har blivit till byråkratiska organisationer som understöds av nyliberal ideologi. ”

Vilken målgrupp har ni?

Vi har ingen målgrupp, vi vill vara inkluderande och inte skapa stigma. Alla får hämta. Även människor som inte är i behov behöver se det resursslöseri som livsmedelsföretagen håller på med. Vi säger tack för att ni räddar maten till dem som hämtar och vill inte att de ska säga tack till oss.

Ni har valt att bygga er verksamhet på helt ideell basis. Vilka är volontärerna?

Det är alla möjliga människor. Inga riktigt unga personer, men 20 år och uppåt. Personer från alla samhällsklasser, svenskt ursprung, annat ursprung. Matfrågan berör ju alla. På organiseringsnivå är det ofta personer som verkligen brinner för frågan om matsvinn. Dumpstrare, klimataktivister och studenter. Som dumpstrare tänker man på hållbarhet och systemförändring ur en annan vinkel än många andra. Själva aktionen, att lyfta tillbaka mat som livsmedelsföretagen slänger och dessutom äta den, bryter mot idén om att konsumenten ”kräver en viss standard”. Den nya avfallsförordningen kommer ju på sikt innebära att de containrar som dumpstrare vänder sig till försvinner. Då behöver fler rädda maten i ett tidigare skede, såsom Solikyl redan arbetar med foodsharing. Att rädda mat för att sedan dela ut den gratis, utan att göra egen vinst på ett eller annat sätt, är att utföra en systemkritisk handling. Handlingen utgör en slags antites till livsmedelsföretagens tendens att exempelvis utnyttja inflationen genom att höja matpriser och kapitalisera på människors utsatthet.

Vilka fördelar ser ni med att vara en helt ideell aktör?

Jag tror att man ska vara väldigt försiktig med att blanda in ekonomiska intressen i frågor som handlar om att engagera människor i en systemförändring rörande överproducerad mat och människors utsatthet. Så fort någon är avlönad så hamnar både ansvar och makt på den perso-

nen. Det gör att andra släpper ansvar och engagemang. Den andra fördelen är att vi slipper de extra administrativa uppgifterna som tillkommer när man ansöker om ekonomiska medel. Vi ser en utveckling där det gamla civilsamhället som bestod av folkrörelser har blivit till byråkratiska organisationer som understöds av nyliberal ideologi. Vi får mer gjort, räddar mer resurser och skapar värdet genom våra handlingar att rädda mat.

Vilka utmaningar möter ni som helt ideell aktör?

Egentligen kan man sammanfatta det i tre punkter:

1. Samarbete med butikerna. De är inte intresserade av vårt koncept utan föredrar traditionell välgörenhet.
2. Lokaler för utdelning. Alternativa platser som vi kunnat vara på förut rivs till förmån för nybyggen och så vidare. Det är svårt att hitta gratisplatser, speciellt centralt.
3. Registrering och andra avgifter. Kravet på att vi ska vara registrerade som livsmedelsföretag hos kommunen medför en handläggningsavgift som för oss blir hög och dessutom godtycklig.

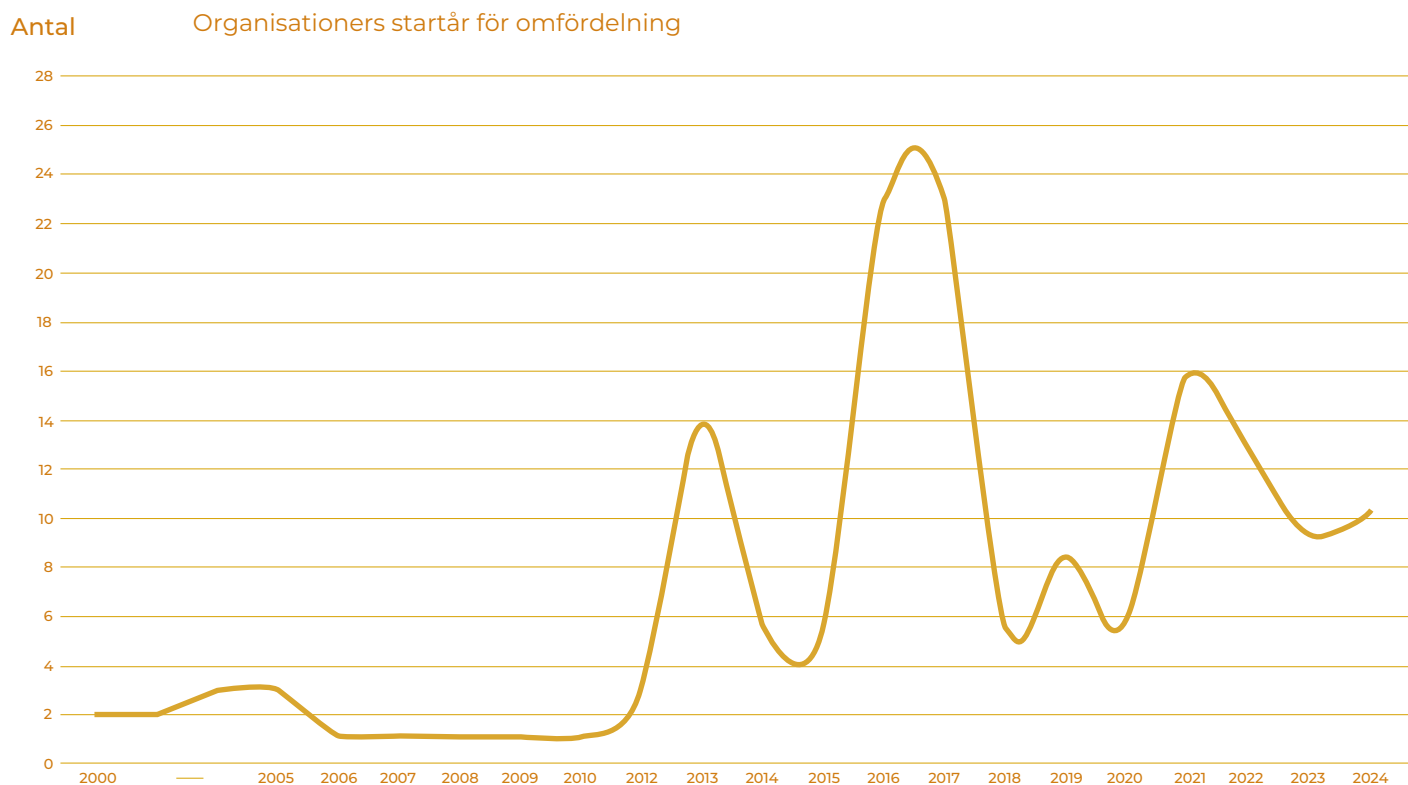
Vad ser ni för vägar framåt?

Vi håller på att starta en slags paraplyorganisation som underlättar med kunskap, erfarenhet, handledning och digital plattform. Vi vill sprida foodsharing över hela Sverige och lyfta bort trösklar för att gemensamt driva opinion kring frågor som berör resursslöseri av mat. Alla som har tid och intresse av att organisera sig ska enkelt kunna starta en liknande verksamhet på sin ort.

Minska svinn genom donationer: Ett relativt nytt fenomen i Sverige

Det här avsnittet går igenom hur utvecklingen kring omfördelning av överskottsmat har sett ut, samt olika händelser som har påverkat den.

Grafen nedan visar en sammanställning av när 164 verksamheter började med omfördelning. Flertalet började med mathjälp på andra sätt långt tidigare, så detta visar endast när de började hantera donerad mat från butiker och bagerier. Det finns ytterligare omkring 50 verksamheter som Åtbart känner till att de omfördelar men saknar information om när de började. Trots att det saknas fullständig information, så ger grafen en indikation på hur trenden har sett ut.

Det kan även nämnas att det finns vissa oklarheter exakt när vissa verksamheter startade sin omfördelning av överskottslivsmedel, då det i många verksamheter länge har förekommit rena välgörenhetsdonationer från livsmedelsaktörerna, som inte handlat om att minska matsvinnet.

Matdonationer och intresse för att minska matsvinn etableras

Förutom några enstaka pionjärer som började omfördela mat under tidigt 2000-tal, så var Allwin en av de första aktörerna inom området i Sverige. Redan 2004 började stiftelsen för Gemensamt Engagemang, som sen blev Allwin 2010, att hämta upp mat på en 7-elevenbutik och skänka den vidare till välgörenhetsorganisationer. Allwin är ett aktiebolag och finansieras genom att ta betalt för logistiktjänsten från livsmedelsbutikerna, vilket är en finansieringsmodell de är ensamma om i Sverige.³ Även om omfördelning av överskottslivsmedel förekom, så var det inte förrän 2013 som det tydligt började öka. Varför det skedde just då finns det inget entydigt svar på, det skedde enligt Livsmedelsverket⁴ exempelvis inga förändringar i regelverk under den här tiden som skulle kunnat påverka donationsviljan.

De skäl som ofta ges för att börja omfördela mat är antingen att det har funnits ett ökande behov av mathjälp eller att en butik har kontaktat verksamheten och velat minska sitt svinn. Även om maten ofta räddas för att ge mathjälp, så uppger i princip alla omfördelande organisationer att de även vill minska resursslöseriet och göra en god gärning för miljön, och ibland är det primärt det som driver verksamheten. En blandning av dessa skäl har uppgetts av matbanker oavsett tidsperiod. En rörelse som grundar sig huvudsakligen i miljöaspekter, som växt fram parallellt med mer formaliserad omfördelning av mat, är dumpstring. "Dumpster divers" uppmärksammar problemet med butikssvinn, genom att rädda mat från containrar. Att dyka efter kasserade men fullgoda livsmedel i butikernas containrar beskrivs som en proteströrelse mot resursslöseri och rörelsen finns i stora delar av världen.⁵

Matsvinnets onödiga belastning på miljö och klimat började uppmärksammas i Sverige i början av 2000-talet^{6,7}, och tog fart både inom forskning och media kring 2007-2008, bland annat i en rapport av Naturvårdsverket och i artiklar i Sydsvenskan och Svenska Dagbladet.⁸ Sedan dess har mängden information, forskning, statistik och rapporter ökat kraftigt. Den ökade tillgången till information om matsvinn kan ha påverkat organisationers och privatpersoners intresse för att börja omfördela mat.

Vanliga skäl att börja omfördela mat:

- Ökat behov av mathjälp
- Butik som tar kontakt och vill donera
- Minska resursslöseriet för miljön

Intresset för att minska matsvinn ökar kraftigt

Den markanta ökningen av organisationer som omfördelar mat från 2015-2017, som syns i grafen på sida 14, kan kopplas till flera olika faktorer. Flertalet matbanker har uppgett att det ökade behov av mathjälp som följde efter den så kallade flyktingkrisen som inleddes hösten 2015, var en bidragande faktor till att de började omfördela mat. Från politiskt håll manade såväl vänster- som högerpolitiker svenskarna att visa förståelse. Sveriges dåvarande statsminister Fredrik Reinfeldt bad befolkningen "att öppna sina hjärtan" och civilsamhället lyssnade.

Axfood började driva frågan om donationer under 2014-2015 och grundade den sociala matbutiken Matmissionen tillsammans med Stadsmissionen med stöd från Axfoundation.⁹ Den första Matmissionen öppnade i december 2015 i Rågsved, i Stockholms Stadsmissions regi. 2016 deltog Matmissionen i ett utvecklingsprojekt för att etablera ett franchisekoncept och sprida det till olika delar av landet¹⁰, en spridning som fortgår.¹¹ Under 2015 inledde även Lidl ett samarbete med Allwin, som trädde i kraft under 2016, vilket också bidrog till att fler organisationer blev tillfrågade om att ta emot livsmedelsdonationer.¹²

Ökningen 2016-2017 kan framför allt kopplas till att Willys (som ägs av Axfood) påbörjade en satsning 2016 för att minska sitt matsvinn, som numera kallas "välgörenhet istället för svinn". De inledde nya donationssamarbeten med över 30 olika butiker under 2016¹³, och ytterligare 40 butiker under 2017¹⁴. Många av dessa samarbeten är fortfarande aktiva, men en del har avslutats av olika anledningar. Till exempel så började många Willysbutiker i Stockholm att donera till Matmissionen, men i och med att de har växt tar de numera endast emot donationer från centrallager, grossister och producenter. Därmed har flertalet av butikssamarbetena som startades under 2016-2017 i Stockholm avslutats, och inte ersatts med nya samarbeten.

Däremot har Matmissionens samarbeten med grossister, centrallager och producenter ökat den totala volymen av matdonationer avsevärt.¹⁵ Under 2016-2017 utvecklade Stockholms stadsmission ett koncept för ett centralt matbankslager, för att distribuera mat till Matmissionen samt sociala verksamheter (både egna verksamheter och andra organisationer) via deras matbanksbil.¹⁶ Det konceptet finns fortfarande kvar, och bedrivs även i Göteborg och Malmö. För utomstående organisationer som tar emot mat från Stadsmissionens matcentraler så krävs i vissa fall ett driftsbidrag i form av hanteringsavgift, av varierande summa. I Göteborg så är till exempel avgiften från 50 000 kronor/år.¹⁷

Riktlinjer för donationer och mål för minskat matsvinn lanseras

En av de bidragande orsakerna till att intresset för att minska matsvinnet ökade så drastiskt under åren 2015-2017, kan delvis kopplas till att FN lanserade de globala målen 2015, varav delmål 12.3 är att halvera det globala matsvinnet till 2030.^{18, 19} Sverige har skrivit under de globala målen och Livsmedelsverket tog 2018 tillsammans med Jordbruksverket och Naturvårdsverket fram en handlingsplan för att minska matsvinnet.²⁰ Livsmedelsverket har i uppdrag från regeringen att genomföra olika åtgärder som en del av livsmedelsstrategin där minskat matsvinn är ett av områdena.²¹ 2020 lanserades den frivilliga branschöverenskommelsen "Samarbete för minskat matsvinn" (SAMS) som en del av regeringsuppdraget att minska matsvinnet.²²

Intresset att minska matsvinnet har markant ökat hos livsmedelskedjorna sedan målet om halverat matsvinn lanserades, men det har funnits en del oklarheter kring vilka regler som gäller. Fram till 2017 fanns det inte några nationella riktlinjer för livsmedelsdonationer. Då släpptes "EU:s riktlinjer för livsmedelsdonationer", och blev därmed även de gällande riktlinjerna i Sverige. Syftet med riktlinjerna var att förtydliga EU-lagstiftningen samt att undanröja hinder för omfördelning av livsmedel, för att kunna minska matsvinnet och sträva mot en cirkulär ekonomi och mer hållbara matsystem.²³ EU:s riktlinjer har bidragit till en ökad tydlighet, även om det finns brister i att kommunicera dem och att anpassa dem till den svenska kontexten. Många matbanker uppger än idag att flertalet butiker avstår från att inleda donationssamarbeten med dem på grund av ovilja samt osäkerhet kring tolkning av regelverk för livsmedelssäkerhet, ansvar, spårbarhet samt skatteregler.

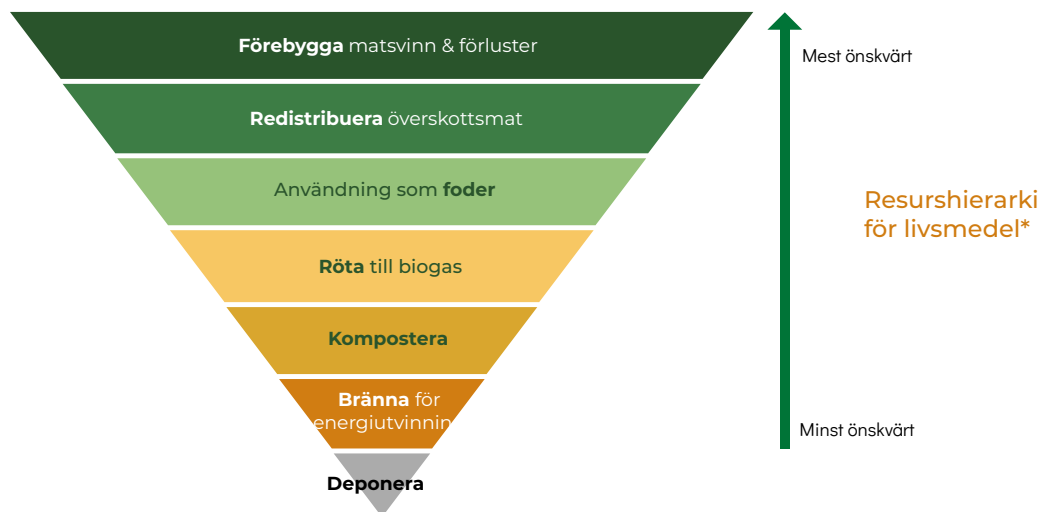

12.3 Halvera matsvinnet i världen

Till 2030, halvera det globala matsvinnet per person i butik- och konsumentledet, och minska matsvinnet längs hela livsmedelskedjan, även förlusterna efter skörd.

2018 lanserade WRAP i Storbritannien en resurshierarki för livsmedel, som har blivit allmänt vedertagen i såväl EU som Sverige.²⁴ Som syns i figuren nedan, så visar den att omfördelning av överskottsmat är det näst mest önskvärda för att minska matsvinnet, efter förebyggande. I Sverige finns det dock mycket få vetenskapliga studier kring donationer av livsmedel. I en av de få fallstudier som gjorts, har en livscykelanalys på donationer visat både på tydliga miljö- och klimatmässiga vinster, men även positiva sociala effekter.²⁵

Trots den rådande enigheten kring resurseffektiviteten med omfördelning, så är det fortfarande förhållandevis lite mat som omfördelas i jämförelse hur mycket som slängs. Det kan även noteras att genom hela utvecklingen av omfördelning av överskottsmat, så har det förefallit vara en självklarhet att maten ska omfördelas som en del i ett välgörenhetsprojekt. Livsmedelsföretagen som donerar maten har ofta en stark vilja att maten endast ska gå till välgörenhet, och organisationer som räddar maten för andra syften har ofta svårt att få donationssamarbeten. Såväl internationella forskare som den svenska professorn Marcus Herz beskriver att relationen mellan matsvinn och matfattigdom förefaller vara rimlig eftersom båda "handlar om mat", men att det är en problematisk förenkling. Vi kommer att gå in på den här kritiken i kapitlet "Mathjälp eller matstjälp?".

* Källa: Livsmedelsverket, Naturvårdsverket och Jordbruksverket, baserad på bild från WRAP 2018.

Kriser och effekter av nedmonteringen av välfärden

Det går även att urskilja en ytterligare ökning av verksamheter som omfördelar överskottsmat från 2021-idag. Matbanker som startat eller utökat sin verksamhet under denna tid, vittnar om en tydlig koppling till den till pågående ekonomiska krisen stora delar av samhället befinner sig i just nu. De ekonomiska effekterna i pandemins kölvatten, avlöstes snabbt av prishöjningar, inflation, räntehöjningar och migration till följd av Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina. Det finns även faktorer i samhällsutvecklingen och vad som kan beskrivas som nedmonteringen av välfärdssystemet som har bidragit till en minskad motståndskraft mot kriser för en stor del av befolkningen. Några exempel är:

- Ökade inkomstklyftor i hela landet, andelen personer som bor i hushåll med låg ekonomisk standard ökar²⁶
- Riksnormen för försörjningsstöd har halkat efter den allmänna inkomstutvecklingen
- Ökade skulder hos Kronofogden²⁷
- Lag om tillfälliga uppehållstillstånd från 2016^{*28}

Till listan över bidragande faktorer kan även en nedmonterad psykiatri, minskat stöd till människor med beroendesjukdomar och risken att hamna i skuld hos snabbt växande kreditföretag fogas.²⁹ Civilsamhället vittnar om en snabb utveckling där fler och fler trillar över kanten och inte får

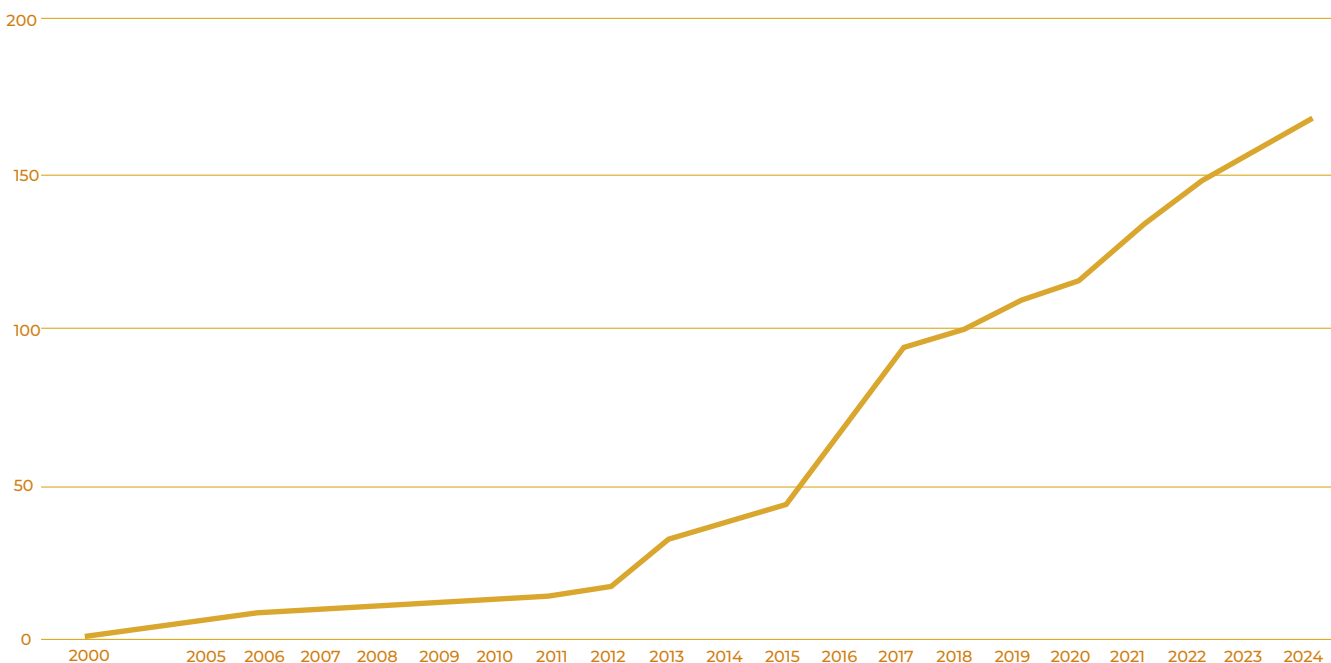
Parallellt med olika trender i samhället som har lett till ett ökat behov av mathjälp, finns ett ökat intresse av att minska matsvinnet, som tillsammans har bidragit till att donationer och antalet organisationer som omfördelar mat har ökat kraftigt de senaste 10 åren.

ekonomin att gå ihop, och plötsligt behöver både akut och långvarig mathjälp. Parallellt med olika trender i samhället som har lett till ett ökat behov av mathjälp, finns ett ökat intresse av att minska matsvinnet, som tillsammans har bidragit till att donationer och antalet organisationer som omfördelar mat har ökat kraftigt de senaste 10 åren. Här kan även nämnas att de flesta ideella organisationer har begränsad ekonomi. Möjligheten att få mat, som de ändå hade behövt tillhandahålla, gör att matchningen mellan civilsamhället, människor i nöd och livsmedelsöverskott uppfattas som särskilt träffsäker.

Antalet omfördelande verksamheter som finns i Sverige har ökat med minst 50% sedan 2019, som syns i grafen nedan. Många organisationer uppger att de började utöka eller startade sin mathjälp med omfördelning för att kunna hjälpa ukrainska flyktingar, men även att behovet av mathjälp har ökat generellt och att det ständigt dyker upp nya grupper som tidigare inte har sökt mathjälp från civilsamhället.

Antal

Antal omfördelade verksamheter i Sverige

* Enligt rapporten och många andra har de osäkra villkoren för människor på flykt försvårat etableringsmöjligheter i Sverige och föranlett ökad psykisk ohälsa.

Ny avfallsförordning vänder på steken

Den 1 januari 2024 trädde en ny avfallsförordning i kraft. Förordningen innebär att förpackningar ska separeras från biologiskt avfall.³⁰ I butiker och hos grossister innebär detta att alla livsmedel behöver skiljas från förpackning innan de kasseras. Det har lett till att intresset och incitamenten för att donera istället för att slänga har ökat ordentligt. Tidigare har många butiker uppfattat att donationer tar extra arbetstid och är krångligare än att slänga sådant som inte har kunnat säljas. Nu upplevs det istället som betydligt krångligare och tar mycket mer tid att följa avfallsförordningen än att sortera ut maten för donation.

Detta har även fått många butikschefer att ändra attityd. Flertalet matbanker vittnar om att det tidigare har funnits mycket "allt-eller-inget-attityder", det vill säga att de måste hämta all mat som butiken sorterar ut trots att det är mycket som är otjänligt eller sådant de inte kan hantera i sin verksamhet. Om de inte har gått med på att hämta allt, så har de ofta fått höra att då avbryts samarbetet. I rädsla av att gå miste om den donerade maten helt, har därmed många matbanker känts sig "tvingade" att acceptera dessa villkor.

"Han hade liksom en sådan inställning till vårt samarbete. Take it or leave it. En gång fick vi en hel back med öl. Den fick vi ju bara stå och hålla ut. Våra mottagare är ju här för att de lider av berondeproblematik", berättar en matbank i norra Sverige.

Med den nya avfallsförordningen har maktbalansen plötsligt skiftat. Istället för att det upplevs som att butikerna gör matbankerna en tjänst, så är det nu tydligare än någonsin att det är matbankerna som gör butikerna en tjänst. Matbankerna har alltid bistått med att minska resursslöseriet och bidragit till att livsmedelskedjorna kan nå sina hållbarhetsmål för minskat matsvinn samt minska sina avfallshanteringskostnader. Nu hjälper de också till med att spara många timmars arbetstid för butiksanställda som slipper separera livsmedel från förpackning manuellt.

Risker till följd av avfallsförordningen

Det finns dock negativa följder av det starka intresset att "bli av" med arbetsuppgiften att separera mat från förpackning i butiker. Matbanker vittnade redan några veckor efter att avfallsförordningen trädde i kraft att de började få en ökad mängd av otjänliga matvaror.

"Vi kan ju bara komma två dagar i veckan, fast butiken önskar nu upphämtning varje dag. En del butiker fryser därför ner för att vi ska kunna rädda mer innan maten blivit för dålig. Det är ju bra. Men ibland är det lite som att de kastar allt i en pott och skickar iväg det. Häromveckan fick vi ett gäng frysta gurkor. Vad ska vi med dem till?", frågar sig en matbank i Dalarna.

I en del fall kan det röra sig om bristande kommunikation i butiken och otydliga rutiner för utsorteringen, men i vissa fall framträder det ekonomiska intresset tydligt. Många butikschefer är öppna med att de arbetar inom ett vinstdrivande företag och att de ser en möjlighet att kostnadseffektivera samtidigt som de får möjlighet att skänka något som kommer människor till gagn.

"Den här veckan ska jag göra en drive bland våra samarbeten och tala om för butikerna att vår kompostering ökat avsevärt från början av året. Det är inte okej, vi ska ju inte ta emot deras sopor. De flesta skäms ju när man påtalar det, men man önskar att man slapp", uttrycker en väletablerad matbank på en mindre ort som förser 850 personer i veckan med mat.

För en del mindre etablerade matbanker kan det vara svårare att uttrycka sina begränsningar. Svenska matbanksnätverket samlar in vittnesmål kring förändringar i beteenden från butiker kring detta för att kunna lyfta problematiken med livsmedelskedjorna samt sprida information om rutiner som kan förebygga att maten hinner bli otjänlig mellan upphämtningstillfällena. Förutom att det är ett oetiskt beteende om det sker medvetet, så strider det mot lagar och regler för butikerna att behandla matbankerna som avfallshanterare.³¹ Konsekvenserna för matbankerna, som redan har knappa resurser, blir en ökad arbetsbelastning och leder till ökade sophanteringskostnader.

Sveriges första nationella matbanksregister

Innan Svenska matbanksnätverket startades i mars 2023, fanns det ingen samlad nationell information eller statistik om hur, var, av vilka eller i vilken omfattning mat omfördelas. Det här avsnittet presenterar hur kartläggningen av matbanker har gått till, och sammanfattar delar av informationen som framkommit från intervjuer, samtal och nätverksträffar.

Kartläggning av matbanker

Flera olika tillvägagångssätt har använts för att kartlägga var i landet det omfördelas mat. Att kartlägga Sveriges matbanker har varit, och är, ett fortgående detektivarbete. Organisationer som bedriver mathjälpanse insatser drivs ofta av andra värden än att synas och marknadsföra sig själva, samt att alla mathjälpanse insatser inte innefattar omfördelning av osålda livsmedel, utan också kan innebära att mat köps in eller att presentkort delas ut.

Register över alla registrerade livsmedelsföretag

En av metoderna som användes var att begära ut register på registrerade livsmedelsföretag från alla Sveriges 290 kommuner, eftersom även matbanker bör vara registrerade som livsmedelsföretag. Nästan alla kommuner har återkopplat, vilket gör att kartläggningen har kunnat ske systematiskt och täckt de flesta delarna av landet. Olika typer av sökord har använts för att filtrera relevanta aktörer, exempelvis olika välgörenhetsorganisationer och kyrkor. Kontaktuppgifter till aktörerna har sedan sökts fram online. Åtbart har därefter mejlat och ringt aktörerna och ställt frågan om huruvida de omfördelar eller köper in mat till sina verksamheter.

Hörsägen, lokaltidningar och riktade sökningar

I och med kontakter med fler och fler lokala organisationer, har även tips på närliggande verksamheter varit en viktig del i kartläggningen. I vissa fall har även riktade sökningar gjorts inriktade på vissa orter. Det som framför allt är viktigt att lyfta fram här är att även matbanker som inte är registrerade livsmedelsföretag (ofta på grund av att de inte känner till att de ska vara det) har hittats på detta vis.

Listor från livsmedelsföretag

Åtbart har även fått tillgång till en del av livsmedelskedjornas listor över deras aktuella donations-samarbeten. På så sätt har ytterligare matbanker upptäckts, där det även har varit säkert att omfördelning sker, utan att vidare efterforskning har behövts.

Kvalitativa intervjuer

För att säkerställa att de verksamheter som har hittats faktiskt omfördelar livsmedel och inte endast köper in maten de delar ut, har över 100 kvalitativa intervjuer gjorts. Ambitionen har varit att kontakta alla identifierade matbanker, men det har, på grund av det stora antalet, inte kunnat fullföljas än. De identifierade matbanker som inte har intervjuats har vi kunnat bekräfta att de omfördelar till exempel genom information på hemsidor, sociala medier eller via mejl.

De kvalitativa intervjuerna har innefattat en rad specifika frågor och samtal kring matbankernas verksamhet. På så sätt har stora mängder information och data samlats in. Samtalen har ofta innefattat diskussioner kring olika utmaningar samt etiska och moraliska dilemman rörande omfördelning av mat från civilsamhället. Utöver det så har även många vittnesmål om den mycket oroväckande samhällsutveckling som dessa organisationer vittnar om dagligen samlats in, med gripande berättelser om familjer och ensamhushåll i nöd.

Intervjumaterial som vi samlat in under kartläggningen och fortlöpande verksamhet används genomgående i rapporten genom citat och referenser. Det är dock vanligt att matbanker oroar sig för att bli av med stöd, sponsorer och livsmedel i de fall de "pratar ut" eller "kritiserar", många citat är därför anonymiserade.

140 kommuner

De bekräftade matbankerna finns utspridda i 140 kommuner (dvs 48% av Sveriges kommuner har minst en matbank)

50 000 personer

Uppskattningsvis tar minst 50 000 hushåll regelbundet del av omfördelad mat på olika sätt.

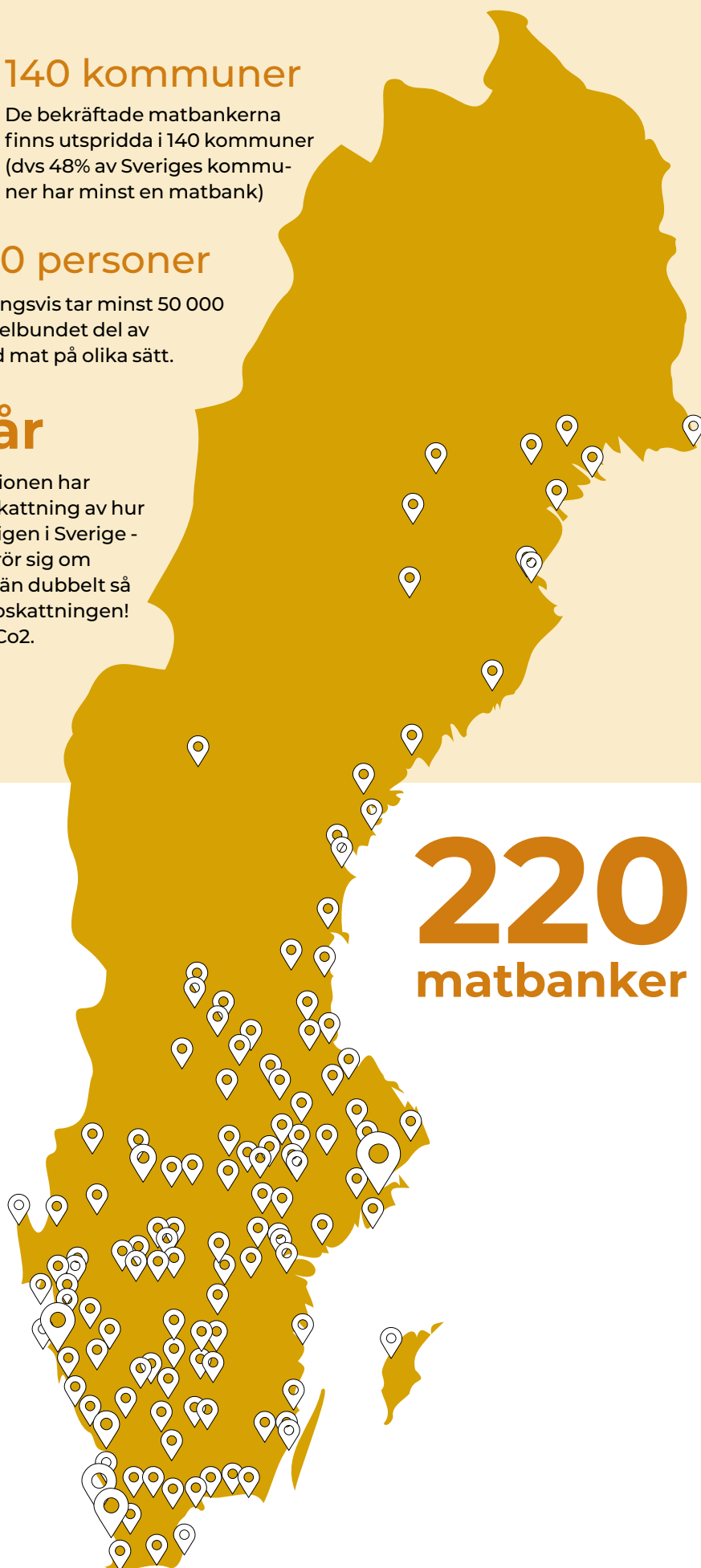
9500 ton/år

Tillsammans med Stadsmissionen har Åtbart tagit fram en ny uppskattning av hur mycket mat som doneras årligen i Sverige - de nya siffrorna visar att det rör sig om ca 9500 ton/år - vilket är mer än dubbelt så mycket som den senaste uppskattningen! Det motsvarar ca 15 000 ton Co2.

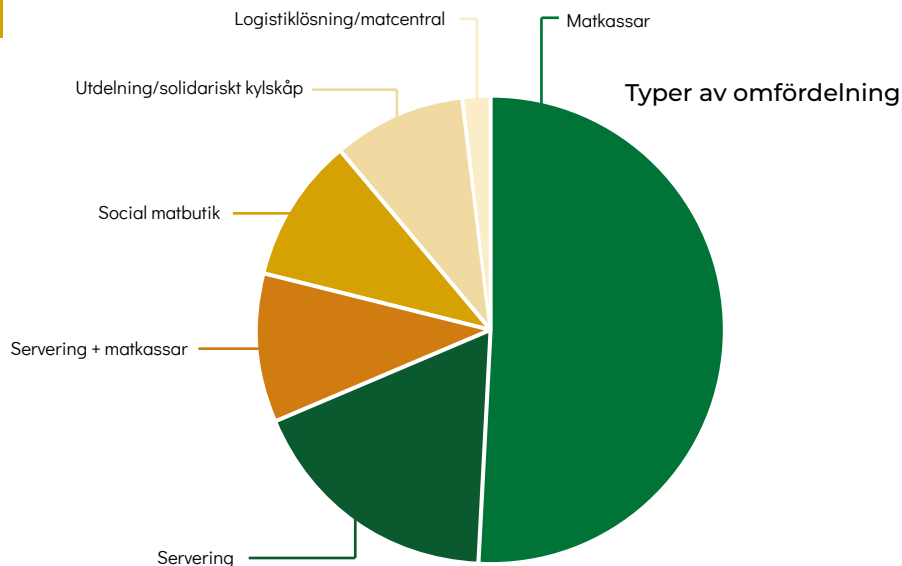
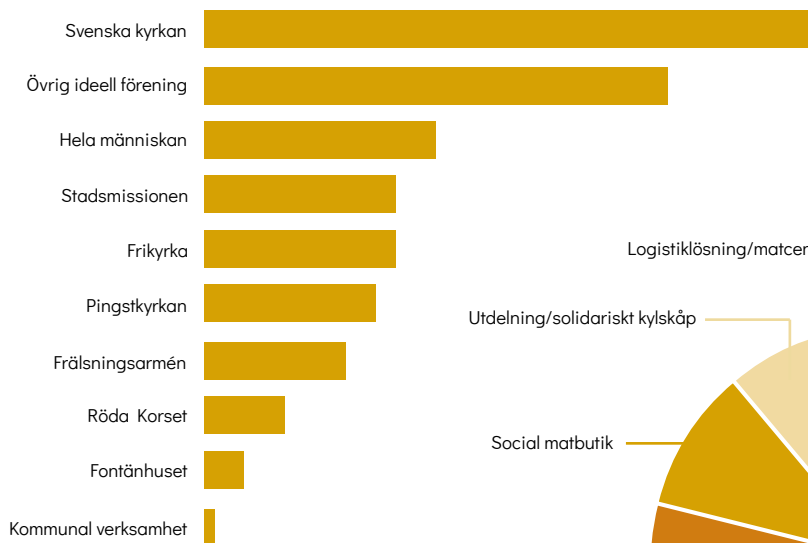
Kartan

Åtbart har identifierat över 220 bekräftade omfördelande verksamheter i Sverige. Var dessa verksamheter finns har publicerats i en interaktiv karta på Åtbarts hemsida. Totalt har dock cirka 320 lokala organisationer som är eller troligen är involverade i omfördelning av livsmedel identifierats. En del av dessa finns inte med i kartan på grund av att det inte är bekräftat ifall de omfördelar eller bedriver mathjälp med inköpta livsmedel. En del finns inte med på grund av att de är en del av ett samarbete mellan olika organisationer, som tillsammans bedriver en matbank med en fysisk plats.

220 matbanker

Vilka organisationer står bakom matbankerna?

Volontärer

Christina "Kicki"

Pensionerad förskollärare
Volontär på Mathjälpen i Lund

”

Det som driver mig att vara volontär kan skrivas med tre M.

Maten

Att få vara med och göra fina korgar med mat är fantastiskt. Vi får mycket mat och det ger glädje att få dela ut det till de som behöver.

Miljön

Den mat vi får från butikerna som vi rensar och ger vidare till mottagarna bidrar till en bättre miljö.

Människor

Det allra bästa är att få möta våra mottagare och dela ut korgarna. Den timman ger mig glädje och energi. Ofta får jag prata en stund med någon och kanske ge en kram.

Jag känner tacksamhet över att få vara en del av Mathjälpen. ”

Elisabeth

Volontär på Ockelbo Matkasse

”

Jag är volontär i Ockelbo matkasse vilket ger mig så mycket glädje och tillfredsställelse! Vi har dessutom väldigt roligt och trevligt och är ett bra gäng som nu vet hur vi fungerar! Fantastiskt bra att kunna ge något tillbaka till de som är i behov. ”

Svenska matbanksnätverket matchar butiker med matbanker

Sedan Svenska matbanksnätverket startades har det kontinuerligt förts en dialog med livsmedelskedjorna och olika livsmedelsföretag om hur Åtbart kan samverka för att tillsammans minska matsvinnet genom ökade, men även rättvisa och lagenliga, donationer. En typ av samverkan som undersökts har varit att Åtbart kan bistå butikskedjorna med att matcha butiker som vill donera med matbanker eller andra ideella aktörer såsom kooperativa förskolor eller folkhögskolor som kan ta emot. Kartläggningen av matbanker har varit en absolut nödvändig förutsättning för att kunna arbeta med att minska butikssvinn genom donationer på ett nationellt plan. Det rikstäckande register som Åtbart nu tillhandahåller, är en grundsten för att i snabb takt kunna matcha butiker som vill donera med lämpliga matbanker.

Kartläggningen av matbanker har varit en absolut nödvändig förutsättning för att kunna arbeta med att minska butikssvinn genom donationer på ett nationellt plan.

Samarbete med Axfood

I slutet av november 2023 skrev Åtbart och Axfood ett samverkansavtal. Avtalet innebär att Åtbart, genom Svenska matbanksnätverket, tar emot förfrågningar från Willys- och Hemköpsbutiker som vill donera sina osålda livsmedel. Därefter matchar Åtbart ihop butiken med en närliggande matbank. Åtbart håller i gemensamma uppstartsmöten för att gå igenom Axfoods riktlinjer för donationer, samt annat som är nödvändigt att känna till. Intresset både från Axfood och Åtbart ligger i att minska matsvinnet genom att öka andelen osålda livsmedel som doneras, samt att säkerställa att donationer sker på ett livsmedelssäkert och schysst sätt.

“Jag är så glad att vi har med er som en tredje part i mötet. Det blir lättare att uttrycka våra behov och begränsningar. Jag tror inte jag hade vågat stå på mig om att vi bara kan hämta två gånger i veckan annars. Det var ju tydligt att han [butikschefen] ville ha minst fyra tillfällen i veckan. Men det går ju inte. Allt det här tar ju tid från vårt övriga diakonala uppdrag”, berättar en av Åtbart nystartad matbank i södra Sverige.

Svenska matbanksnätverket har därmed gått från att huvudsakligen stödja matbankerna till att även jobba närmare butikerna som donerar mat. Intresset från butikerna som vill börja donera har varit slående. På tre månader har 70 förfrågningar från butiker som vill donera inkommit, och 52 av dessa butiker har hunnit bli ihopmatchade med en matbank. I princip utan undantag har butiker

som vill börja donera uppgett att anledningen är den nya avfallsförordningen. En del kan ha tänkt på det länge men inte kommit till skott, medan en del uttrycker tydligt att det är för att de vill slippa separera förpackning från livsmedel.

Ökning av donerande butiker

genom samarbete med Svenska matbanksnätverket
dec 2023 - mars 2024

↑ 52

Matchingar med Axfood-butiker

Det har varit tydligt att det är en förutsättning med bra kommunikation för ett lyckat donationsarbete. Butiks- och färskvaruchefer har ofta mycket liten insikt om och förståelse för vilken typ av arbetsbelastning det innebär för matbankerna att hantera överskott. Med en ökad förståelse för hur maten ska tas om hand och vilken typ av verksamhet den ska användas i, kan rutiner för exempelvis sortering eller infrysning av varor optimeras. Många matbanker bjuder även in butikschefer och anställda att komma på besök eller delta som volontär någon gång för att öka förståelsen för verksamheten och se med egna ögon hur maten kommer till nytta.

Erfarenhetsutbyte och dialog

Utöver vad som har framkommit i intervjuerna, så har även värdefull information kommit från de nätverksträffar som alla matbanker som är medlemmar i Svenska matbanksnätverket bjuds in till gång i månaden. Svenska matbanksnätverket har i skrivande stund 91 medlemsorganisationer och det blir fler för varje månad. En del av syftet med nätverket är att skapa en plattform för matbanker att utbyta erfarenheter med varandra. På dessa träffar diskuteras allt från etiska dilemman, val av olika arbetssätt, hur man kan motivera en motsträvig butik att börja donera till hur regelverk tolkas på olika platser. Nedan följer några utdrag av återkommande utmaningar.

Tolkning av regelverk

Det råder stora skillnader mellan hur kommunens livsmedelsinspektörer tolkar regelverk, vilket kan få stora konsekvenser för matbankernas möjlighet att bedriva sin verksamhet. En del matbanker behöver exempelvis skriva ner listor för hand på alla varor de tar emot, innan de skänker maten vidare till slutmottagare. Det sker på grund av en mycket hård tolkning av spårbarhetskraven som finns för livsmedelsföretag, som matbanker också är registrerade som. Om den donerande butiken hade skickat med följesedlar hade det tidskrävande arbetet för dessa matbanker dock kunnat undvikas. Butikskedjorna menar för det mesta att det är alldeles för tidskrävande att skriva ut följesedlar, och vägrar därför ofta - trots att de är skyldiga enligt lag att själva ansvara för spårbarheten. Eftersom få matbanker lagerhåller mat i större utsträckning, utan ofta hämtar upp samma dag som de delar ut eller serverar, så fyller spårbarhetskravet en tvivelaktig funktion. Axfood har tagit ett tydligt ställningstagande att lätta på spårbarhetskraven för matbanker, för att bli av med administrativa hinder för donationer. Många matbanker lyfter att detta är till stor hjälp för dem³².

Återkommande utmaningar med finansiering

Matbankerna ställs inför en rad utmaningar, varav de mest återkommande rör finansiering. Varken kommuner* eller butikskedjor** skjuter till medel för att underlätta för matbanker som tar emot butiksdonationer. Det pågår en del diskussioner huruvida kommunerna ska stötta matbanker ekonomiskt, och frågan är många gånger känslig. Till

följd av detta finns otaliga inofficiella samarbeten där kommunen exempelvis lyfter bort kostnaden för logistik.

“Den här lokalen får vi använda gratis. Kommunen har öronmärkt den till en speciell typ av uthyrning. Om en sådan mot förmodan skulle dyka upp får vi flytta”, beskriver en diakon på en matutdelning i en ort med 4000 invånare.

Åsikterna om detta kan gå isär, men faktum är att kommunerna ofta är i uppenbart behov av organisationernas oavlönade arbete, och till viss del även butikerna, vilket gör att frågan behöver diskuteras.

“Det är alltid en fråga om resurser. Vi kör ju i våra egna bilar, betalar registreringsavgiften till kommunen [handläggningsavgift för att registrera livsmedelsföretag] och betalar för el. El och drivmedel är ju inte gratis precis. Hade vi kunnat få betalt för upphämtningen hade det varit en annan sak”, beskriver en organisation.

De ekonomiska förutsättningarna hos matbankerna kan också skilja sig åt markant. Ideella föreningar och organisationer på mindre orter har ofta ännu större utmaningar med finansieringen än exempelvis Stadsmissionernas olika lokala enheter.^{***}

Enad front mot resursslöseri och social orättvisa

Även om typ av organisationer, metoder för omfördelning, livsåskådningar med mera skiljer sig åt markant mellan de omfördelade verksamheterna så bottenar alla i att kämpa mot social orättvisa och resursslöseri. Under alla intervjuer och nätverksträffar så har det framkommit att det finns en myriad av etiska, moraliska och logistiska beslut och dilemman som berör de flesta som är involverade i att omfördela mat. Många matbanker har testat sig fram och utvärderat olika tillvägagångssätt och omvärderat tidigare beslut, för att kunna landa i vad som fungerar bäst för att på ett så värdigt sätt som möjligt hjälpa, stötta eller bidra till att överskottsmat kommer till nytta. Nästa kapitel dyker djupare i just dessa frågor.

* Med några enstaka undantag i mindre skala.

** Med undantag för Lidl.

*** Exempelvis driver en del av Stadsmissionens lokala enheter interna bolag, en modell som genererar intern vinst samtidigt som man kan vara föremål för donationer, företagsspons och gåvor från allmänheten.

Mathjälp eller matstjälp?

Den här delen gör en ansats att sammanfatta de etiska dilemman som lyfts i intervjuerna som har genomförts. Diskussionen gör varken anspråk på att komma med sanningar eller att tala för "alla" matbanker, utan syftar till att belysa de problemområden som uppstår i skärningen mellan civilsamhällets och offentlighetens ansvar för människor i utsatthet, samt i skärningen mellan livsmedelsföretagens och civilsamhällets intresse för matsvinnfrågan.

En lång historia

Civilsamhället har en lång historia av att bistå människor som drabbats av samhälleliga utmaningar med stöd och mat. Brödutdelning i kyrkan, Frälsningsarméns kokande gryta och härbärgen med serveringsverksamhet är bara ett par exempel på bistånd som fortsatt har praktiserats parallellt med det offentliga samhällsbygget av det som brukar kallas folkhemmet. Under 1900-talet strävade man från statligt håll mot att modernisera Sverige genom politiska reformer. År 1956 infördes Socialhjälpslagen, vilken 1979 kom att ersättas av Socialtjänstlagen.³³ Reformerna som grundade sig i en kritik mot organiserade hjälpinsatser till fattiga familjer löpte risk att cementera underordning snarare än att erbjuda ett socialt alternativ. Välfärdsmodellen kom dock att stranda under 1990-talets ekonomiska kris.³⁴

Under de senaste tjugo åren har flertalet så kallade kriser avlöst varandra. Allt fler källor vittnar om att grupper som tidigare omfattats av ett socialt skyddsnät nu lämnas utanför.^{2,26} Andra har understrukit att folkhemmets skyddsnät aldrig haft ambitionen att inkludera alla.³⁵ Logiken om utbud och efterfrågan har gjort att civilsamhället tillägnats en stärkt position på den omfördelade marknaden. Människor saknar resurser, livsmedelsföretagen har ett resursöverskott. Flera forskare beskriver att "denna utveckling mot spridning av ansvaret för de mest utsatta genererar och uppmuntrar en välfärdspluralism där socialt arbete utförs inom lika sektorer och där civilsamhällets verksamheter understöds politiskt, både direkt och indirekt."³⁶

Civilsamhällets ansvar?

Idag ägnar sig 86% av Svenska kyrkans församlingar åt någon form av matbistånd.³⁷ En stor del av dessa är omfördelande verksamheter, men många delar även ut presentkort eller hjälper till genom att inhandla matkassar för kyrkans räkning. En övergripande majoritet av de intervjuade beskriver en oro över den samhällsutveckling som ligger till grund för behovet, inte minst ur ett organisatoriskt perspektiv. En fråga som även forskaren Elinn Leo Sandberg belyser är den om diakonins roll och innebörd. Ska diakonin agera på behovet av stöd genom tillfälliga allmosor, eller ska den ägna sig åt att bekämpa orättvisornas grundorsaker? En diakon i mellansverige sammanfattar känslan:

“Jag tycker inte att kyrkan ska bedriva mat-hjälp. Politikerna måste göra något åt den växande fattigdomen. Det är ju inte kyrkans roll längre. Men samtidigt skulle jag aldrig kunna neka någon mat om jag kan hjälpa.”

På en annan plats i Sverige uttrycker en diakon vars arbetsplats är uppstartsfas att omfördela mat:

“Vi vill ägna oss åt att hjälpa människor på fötter, inte åt att släcka bränder genom akut matstöd. Jag tror att vi behöver ägna oss åt två saker samtidigt. Att hjälpa människor här och nu, men samtidigt gemensamt bedriva profetisk diakoni tillsammans med er.”

Flera matbanker återkommer till vikten av att bedriva profetisk diakoni* parallellt med de akuta stödinsatserna. Många beskriver att de egentligen inte vill hålla på med matstöd, men att det är vad som krävs eftersom människor de möter inte har någon annanstans att vända sig. På en större matbank i mellansverige har kyrkorna etablerat ett diakonacentrum som förser 850 personer i veckan med matstöd.

“Hälften av våra mottagare är ukrainare. Det är ju statens fel. Dagersättningen på 71 kronor räcker ju inte till någonting.”

I likhet med den senaste Fattigdomsrapporten beskriver många matbanker och forskare att den byråkratiska processen i att söka bidrag för uppehälle nu blivit så utmanande att potentiella mottagare av stöd utestängs från sina rättigheter². Dessutom medför ett beviljat stöd eller ett tillfälligt uppehållstillstånd en mängd tidskrävande och i viss mån omöjliga motprestationer, något som i sin tur befäster mottagarens situation snarare än möjliggör en annan tillvaro.³⁸

Till följd av detta söker sig allt fler barnfamiljer och ensamhushåll till civilsamhällets matudelning. Mottagarna av mat är människor med dagersättning från Migrationsverket, människor som nekas sjukersättning, människor som lider av beroendeproblematik, pensionärer och lågavlönade heltidsarbetande personer. Den sistnämnda gruppen beskrivs inom svensk forskning som “arbetande men fattig”, eller i internationell forskning som working poor.³⁹

* Se ordlista

Akut och aktivt hjälparbete

Oron inför att dels rättfärdiga en ojämlik samhällsstruktur och dels permanenta mottagarens behov av matstöd motiverar en majoritet av matbankerna att bistå de människor de tar emot genom socialt stöd. Hos dem kan man möta kommunens skuldrådgivare, få hjälp att söka arbete eller hjälp att formulera ansökan om försörjningsstöd och liknande byråkrati. Utöver den sortens riktade insatser erbjuder matbankerna ibland läxhjälp, ungdomsgrupper, språkcafé och matlagningsgrupper. Marie Lundeborg, diakon i Svenska kyrkan i Handen, berättar:

“De senaste tio åren har mat blivit en alltmer viktig fråga. De senaste årens höjda el- och matpriser har inte kompensats fullt ut, vilket innebär att försörjningsstödet i praktiken blivit lägre. Det görs dessutom delvis andra tolkningar av begreppet skälig levnadsnivå idag än när lagen var ny. Det finns också en grupp människor som lever på en mycket låg ersättning från Migrationsverket, det är samma ersättningsnivå som på 90-talet. Socialtjänstens regelverk vid ansökning av ekonomiskt bistånd gör att flera personer med kognitiva svårigheter får svårt att uppfylla alla krav. Vi som jobbar med församlingsdiakoni möter en del människor som givit upp på vägen, eller som känner sig så ifrågasatta, att man hellre lever under existensminimum än att söka den hjälp som man troligen skulle ha rätt till.”

Flera av dem beskriver att de har ett gott samarbete, vilket bland annat kan innebära att kommunen står för logistiklösningar, lokalhyra och i viss mån arbetskraft.

I likhet med många andra erfar Kryckan, verksamheten som Marie arbetar på, att kommunen informerar människor i behov om kyrkans matstöd. En majoritet av matbankerna har någon slags samarbete med socialtjänsten och andra delar av kommunen. Flera av dem beskriver att de har ett gott samarbete, vilket bland annat kan innebära att kommunen står för logistiklösningar, lokalhyra och i viss mån arbetskraft. Samröret kan dock väcka motstridiga känslor.

“Visst är det bra att vi har ett bra samarbete med kommunen, men det får samtidigt inte bli för bra”, menar en verksamhetschef på en av Sveriges äldsta mathjälpande organisationer.

I likhet med många andra menar hen att matfattigdom är ett kvitto på att kommunerna saknar resurser att möta sina invånares behov, och att det problemet osynliggörs genom civilsamhällets många och oavlönade insatser.

“Regeringen skjuter in miljarder i stöd till civilsamhället. Och visst, det är väl bra för oss. Men man önskar ju att de hade kunnat satsa på att rusta upp de delar av samhället som faktiskt har ansvar för att förändra människors livssituation på riktigt”, säger en högt uppsatt person på en annan av Sveriges rikstäckande organisationer.

Sista anhalten

I ett försök att skapa en legitim prioriteringsordning begär verksamhetsansvarig för matutdelningen ofta något slags underlag över den sökandes ekonomiska situation. Underlaget överlämnas i samband med ett utredande samtal där personen får möjlighet att beskriva sin livssituation för en diakon, pastor eller verksamhetsansvarig. För att bli medlem i Stadsmissionens sociala matbutik Matmissionen eller i Hela människans DeLa-butiker krävs underlag i form av bevis på försörjningsstöd eller motsvarande. Kravet på underlag ställs dels för att försäkra sig om att den sökande verkligen är i behov, men även med syftet att framgent kunna erbjuda personen det riktade stöd som förhoppningsvis kan innebära att personens livssituation förändras. Känslan inför att begära ut underlag kan dock variera kraftigt. Med rädsla för att förvandlas till en så kallad gatekeeper väljer en del att helt avstå från redovisningskrav.

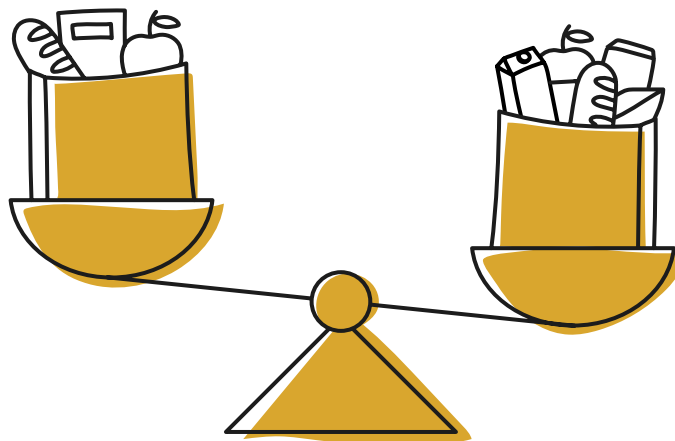
I "Tre decennier med socialtjänstlagen" beskriver Åke Bergmark, professor i socialt arbete, hur villkoren för försörjningsstöd förändrats under trettio år. När lagen stiftades 1979 utgick man från en syn på individen som kapabel att med hjälp av ekonomiskt stöd och personlig relation till handläggaren förändra sin situation.⁴⁰ Liksom Marcus Herz visat präglas dagens syn på den sökande av en uppfattning om att denna genom olika metoder behöver aktiveras och/eller övervakas. Relationen till handläggare, som ofta byts under ärendets gång, är formell. Även Sveriges Stadsmissioner har belyst hur socialsekreterare begränsats från att erbjuda stöd till att agera gatekeepers.⁴¹ Den insats som ansvariga för matbankerna utför när de begär underlag, beviljar stöd i form av mat eller presentkort och upprätthåller en kontinuerlig kontakt för uppföljning påminner alltså i viss mån om visionen av det uppdrag socialsekreterare var tänkta att utföra när socialtjänstlagen stiftades.

Att människor mer eller mindre explicit uppmanas att vända sig till civilsamhället för stöd när offentliga stödfunktioner inte fungerar placerar civilsamhället som en samhällsmässig sista anhalt. Upplevelsen av det ansvar som därigenom landar på organisationerna är påtaglig i intervjuerna. Under nätverksträffar diskuteras frågor som: "Hur fördelar ni maten rättvist?" och "Hur gör ni med kösystem vid matutdelning?" En majoritet beskriver hur de tvingas göra avvägningar kring vems behov som är störst, vilket underlag som ska avkrävas mottagaren av mat och vilka förutsättningar mottagarna har att hantera livsmedlen de tillhandahåller. Man ställer sig även frågan om huruvida maten som distribueras ska vara gratis, eller om ett lågt pris skapar en känsla av värdighet hos mottagaren som då blir en kund. Även hälsoaspekten av den donerade maten är ett återkommande tema.

Mat-, personal- och logistikbrist innebär alltså att ideellt engagerade personer allt oftare behöver ta beslut om vems behov som bör prioriteras framför andras. Ibland kan dessa beslut leda till konflikter och frustration.

"En del svenskar blir förbannade över att de alltid får fläsk. Det kan uppstå konflikter kring sådant. Vi på Matraddarna måste ju respektera religionsfriheten och ge nötköttet till exempelvis muslimska barnfamiljer. Det var lättare innan den ekonomiska krisen, då fick vi mer kyckling och vilt. Då behövde vi inte ta ställning på det viset. Nu prioriterar vi främst att säkerställa att barn får kött som de kan äta", berättar Marcus Norrman i Kristianstad.

Även på Matakuten i Gävle har det uppstått konflikter vid matutdelningen. I likhet med Matraddarna i Kristianstad har de startat ett samarbete med ett kommunalt vaktbolag.

Den sista anhalten i flerfaldig bemärkelse

“De sponsrar oss med överfallslarm som vi har jämt. En väktare kommer vid varje utdelningstillfälle. Vi tog beslutet efter att en av de anställda blev slagen av en person som nekades en brödpåse. Desperationen kan vara väldigt stor och tre av fyra dagar i veckan räcker inte maten vi delar ut till hela kön. Det är klart att det är tungt. I de allra flesta fall är människor otroligt tacksamma och förvånade över att de inte förväntas ge något tillbaka. Att vi helt enkelt bara vill stötta dem”, beskriver Janne Kraft.

Exemplen ovan kan beskrivas som symptomatiskt på vad matbanken som sista anhalt framtiden. När bågaren rinner över för att man nekats bröd, har man gissningsvis nekats mycket annat tidigare.⁴²

Att bli just en sista anhalt påverkar matbankernas vilja att ständigt göra mer för sina besökare.

“Det skär i hjärtat när ensamstående mödrar med fyra barn bryter ihop av glädje över lite glass och godis till barnens födelsedagskalas. Då vill man ju liksom göra mer och mer...”, beskriver Marcus Norrman.

Men det är inte bara för människor i behov som matbankerna kommit att bli en sista anhalt. Matbanken är även en sista anhalt för den överskottsmat som annars hade blivit butiksvinn.* Avfallsförordningen har, som beskrivits tidigare i rapporten, motiverat fler butiker att skänka överskottsmat, vilket ökat trycket på matbankerna att hämta livsmedel oftare.

“Att vi skulle curla människor genom att hjälpa dem är helt fel. Människor stöttar vi”, påpekar en informant som vill vara anonym. “Däremot curlar vi butikerna och livsmedelsföretagen. Det tycker jag att ni som sitter med makten att sprida ordet ska lyfta mer. Jag kan inte uttrycka mig fritt kring mina samarbeten med butiker, då kanske maten till mina mottagare ryker. Detta trots att vi curlar butikerna genom att bidra till direkt kostnadssänkning och positiv utveckling av deras butiksekonomi utan att få en krona för det.”

Beskrivningen sammanfattar en återkommande upplevelse hos många matbanker. Livsmedelsföretag och butikshefer saknar i regel förståelse för den arbetsbörda som omfördelning av överskottsmat innebär. Detta syns exempelvis i den övergripande oviljan att bistå organisationerna ekonomiskt. Tjänlig mat från livsmedelsföretag kan visserligen betraktas som en gåva, men för många organisationer är gåvan tveeggad. Den innebär att organisationen kan hjälpa fler och att kostnaden för mat de annars hade köpt röjs undan, men den föranleder också arbetsuppgifter utanför ordinarie verksamhet och moraliska dilemman att ta i beaktande.

* Detta avser alltså sista anhalt för maten innan den når slutkonsument. Alltså sista aktör som kan hämta butiksoverskottet.

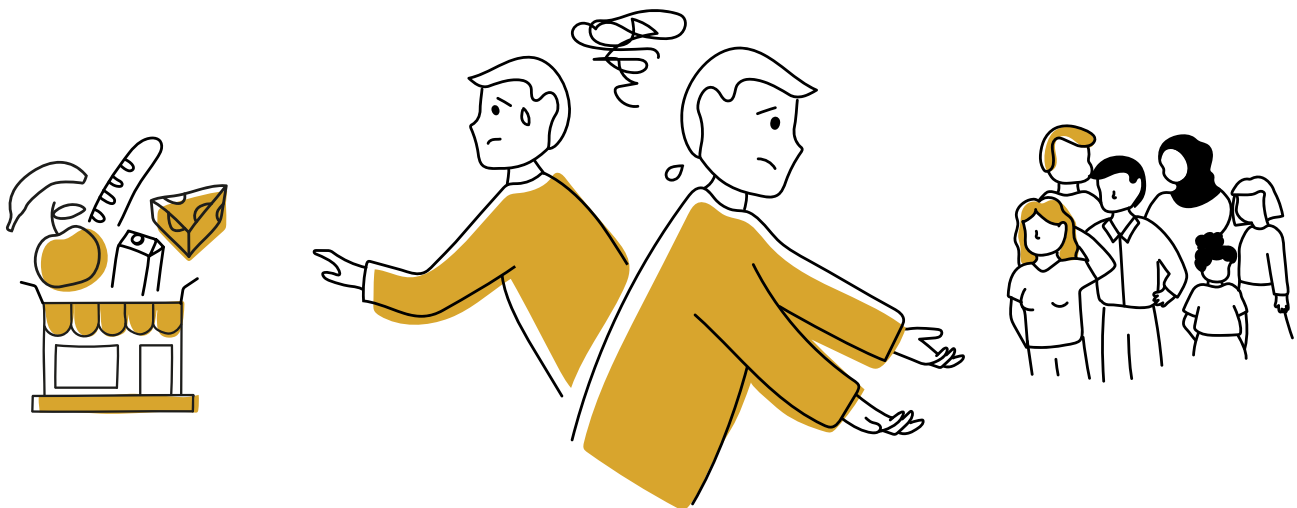
Matsvinn - en win win?

Att vara en sista anhåll för både människor och mat som annars skulle kastats innebär alltså en djup känsla av ansvar för båda problemen. På grund av att behovet är så stort hos mottagarna, vill man rädda maten från att förgås. Viljan att göra "rätt" ur både social och ekologisk synpunkt kan ibland leda till en svårlöst konflikt. Att avstå från ett samarbete med en butik i en angränsande ort leder exempelvis till minskat koldioxidutsläpp genom drivmedel. Men att livsmedel kastas i samma butik leder i sin tur till att maten inte äts upp, vilket leder till matsvinn och resursslöseri. Följaktligen ställer matbankerna ofta frågor som:

- Vilket har mest negativ klimatpåverkan, att köra till butiken, eller att maten kastas?
- Vad är viktigast, att möta människors behov av mat, eller att minska klimatavtrycket?
- Ska vi rädda ohälsosam mat?

Dessa frågor synliggör en viktig aspekt. Ansvaret för såväl butiksöverskott som för människor i behov har internaliserats hos organisationerna. När man upplever att man brister i det ansvaret, medför det en känsla av skuld. Denna projicering av skuld över samhällsproblem är anmärkningsvärd, i synnerhet om man riktar blicken mot avsändaren av överskottet eller för den delen mot instiftare bakom rådande samhällsstrukturer.⁴³

Precis som beskrivet tidigare tjänar livsmedelsföretagen rent ekonomiskt på att donera överskott. När maten går till välgörande ändamål beskrivs överproduktionen dessutom som etisk. Detta, menar Marcus Herz, är en problematisk konstruktion som påverkar livsmedelsföretag att: "i allt större utsträckning skänka mat som annars skulle slängts. Det får dem att se bra ut, det vill säga ger dem marknads fördelar [...] genom att visa hur de bidrar med något gott i samhället".⁴² I likhet med internationella forskare menar Herz att sambandet mellan överskottsmat och matfattigdom är förrädisk. Det är inte brist på mat som gör att människor i Sverige inte har mat. Människor saknar grundläggande material (livsmedel, kläder, bostad) på grund av ett bristande och ojämnt välfärdssystem. Under en internationell konferens för matbanker anordnad av Kavlifonden i september 2023 fick denna logik en representant från Matcentralen Norge att högljutt utbrista: "We are not going to be the politicians pillowcase!"

Filantropiska felslut

Det är som skrivet tidigare inte bristen på mat som är orsaken till matfattigdomen i Sverige. Men mat är likväl en resursfråga och genom att slippa delar av utgifter för mat, kan mottagaren i bästa fall inhandla andra förmödenheter. Detta har Niina Sundin studerat bland annat genom att göra en livscykelanalys på donerad mat.²⁵

Utifrån ett miljö- och klimatomfattigt perspektiv visar dock Sundins analys att: "Den främsta bidragande faktorn till den sammantagna negativa miljöpåverkan [...] var att de studerade produkterna ersatte andra produkter." Precis som Sundin et al. påvisar innebär alltså inte räddande av matsvinn för välgörande ändamål nödvändigtvis en optimal effekt för att minska miljö- och klimatavtryck, eftersom mottagaren av maten faktiskt ges möjlighet att konsumera något "mer".²⁵ Utifrån ett socialt perspektiv måste det betraktas som positivt att människor kan få både mat och nya vinterskor till barnen. Det är även ett tydligt exempel på vikten av att inkludera sociala aspekter i hållbarhetsanalyser. Samtidigt aktualiserar detta frågan om huruvida minskat matsvinn genom donation innebär minskat miljö- och klimatavtryck, något som relationen mellan matsvinn och matfattigdom ofta gör anspråk på. Inom social forskning menar forskare att idén om en win-win-lösning skapar "...illusionen om att alla kan vinna inom befintliga strukturer. Illusionen gör det lätt att förbise det faktum att matdistributionen inte är en lösning på problemet att människor saknar mat till att börja med."⁴⁴

Illusionen om en win-win-lösning på matsvinn och matfattigdom blir påtaglig i diskussionen rörande vilken långsiktig social och klimatomfattigt nytta som oproblematiserade livsmedelsdonationer innebär. Vid första anblicken skulle matredistribution till behövande kunna betraktas som en cirkulär metod som bidrar till att uppfylla sociala grundmål, samtidigt som det bidrar till att hålla resursanvändningen inom planetens ekologiska gränser. Men frågan är om donationer av överskottsmat, i nuvarande system, leder till ett kombinerat felslut. I värsta fall kan omfördelning bli en metod som "räddar" produkter som från början är skadliga för både miljö och folkhälsa, och därmed upprätthåller snarare än en utmanar ett ohållbart system*. Om civilsamhället räddar tonvis med ohälsosamma livsmedel från att kasseras, plockas den sedan numer ökade utgiften för svinnhantering bort från företagen, något som möjliggör fortsatt överproduktion. Dessa produkter leve-

reras till grupper som redan löper förhöjd risk att drabbas av livsmedelsrelaterade sjukdomar.⁴⁵ En av landets större redistributörer av överskottsmat beskriver:

"Först lyfter vi fram den ekonomiska vinningen som livsmedelsföretagen gör på att slippa sortera och avfallshandla. Därefter lyfter vi välgörenhetsaspekten. Det finns inte en chans att vi får med matsponsorer om vi inte kan erbjuda den marknadsföringen. Utan välgörenhet faller allt."

Att vinstdrivande företag har som huvudsakligt intresse att göra just vinst behöver inte vara kontroversiellt i sig. Det som däremot kan bli problematiskt är att modellen och välgörenhetsanspråket förutsätter fattigdom. Någon behöver vara i behov av donerade livsmedel för att modellen ska fungera, i annat fall skulle livsmedelsföretagens donationer konkurrera med sig själva om potentiella kunder. Även om en del livsmedelskedjor på butiksnivå har börjat utmana föreställningen om välgörenhet genom att exempelvis skänka mat till folkhögskolor och kooperativa förskolor, är sådana argument återkommande svar när exempelvis organisationer som Solikyl söker samarbeten.⁴⁶ Forskaren Anna Sofia Salonen har länge ägnat sig åt att studera den finska utvecklingen av matbanker. Hon beskriver hur brödköerna till civilsamhället till följd av den ekonomiska krisen i Finland på 1990-talet blivit en permanent "lösning" på fattigdomsfrågan. Bakom denna kombination ligger tanken att matstöd baserat på matsvinn förvandlar matsvinnet till en resurs för att hjälpa de fattiga och att de fattiga blir verktyg för att minska matsvinnet. Det är en ganska ohållbar tanke.⁴⁷ Genom omfattande samarbeten mellan riks- täckande organisationer och livsmedelsföretag placeras civilsamhället i en position som både förväntas och erbjuder företagen en snabb lösning på överskottsproblemet. Denna position beskrivs av internationella forskare som en double bind mellan å ena sidan människor som organisationen ämnar hjälpa, å andra sidan ett behov av rättfärdigande från samhällsaktörer som dominerar den förstnämnda gruppen**.⁴⁸ Detta, menar svenska forskare som Herz, kan på sikt innebära att civilsamhället görs till ett verktyg för "donatorers och institutioners intressen snarare än för de människor de vill hjälpa."⁴²

Bakom denna kombination ligger tanken att matstöd baserat på matsvinn förvandlar matsvinnet till en resurs för att hjälpa de fattiga och att de fattiga blir verktyg för att minska matsvinnet. Det är en ganska ohållbar tanke.

* Denna kritik bottnar i att organisationer som görs beroende av statliga medel och företagssponsring för att kunna arbeta för en utjämnande politik kan hamna i intressekonflikt med rådande ideologi eller vinstintressen. Detta kan innebära att organisationerna behöver kompromissa med, eller till och med förlora, sin ursprungliga målsättning att arbeta för jämlikhet.

** För vidare diskussion om produktion av ohälsosamma livsmedel och dess inverkan på klimat och folkhälsa se Matbarometern 4.0, 2024.

Ett folk i rörelse

Det är emellertid viktigt att framhäva att den teoretiska systemkritiken som lyfts i denna rapport förvisso är närvarande i de etiska diskussionerna hos matbankerna, men samtidigt frånvarande i den faktiska verklighet som de verkar inom. Det är, som forskaren Anna Sofia Salonen säger, "lätt att drömma sig tillbaka till en gyllene välfärdsstat, men sanningen är att den aldrig fanns för alla". I tider av angiverilagstiftning och en samhällsplikt som kopplas till militarism, i tider då klyftorna ökar och Sverige blir allt mer ojämlikt^{49,28} måste man ställa sig frågan om huruvida politiska reformer till förmån för jämlikhet och antirasism är realistiska. Att matbankerna axlar ett stort socialt ansvar är obestridbart. De tar emot världsmedborgare och tar ansvar för dem som politiken lämnar utanför.

Donerad mat lyfter bort en kostnad från organisationerna och frigör medel som de kan använda för att stötta sina besökare (exempelvis genom inköp av kompletterande livsmedel, presentkort eller ekonomiskt bistånd). På rikstäckande nivå utför Stadsmissionen ett ovärderligt arbete, dels genom sina direkta sociala insatser dels genom påverkansarbete i form av exempelvis Fattigdomsrapporterna. Sverige har ett starkt civilsamhälle, i stort och smått. På lokal nivå är de flesta som omfördelar mat inom mindre organisationer kvinnor i övre medelåldern. Att detta arbete ofta osynliggörs kan ur ett intersektionellt perspektiv tolkas som genomsyrat av strukturer som kön och ålder. Detta är dock en diskussion som i nuläget behöver lämnas därhän. På ett individuellt plan tycks drivet att omfördela bottna i kunskap och kreativitet kring matlagning, men även i viljan att ta om hand.

"Jag skulle aldrig kunna slänga mat. Till och med när vi får in nät med apelsiner där några är dåliga, då skär jag bort det ruttna och kokar marmelad till fikat på resten", berättar en husmor i östra Malmö.

På Hela människan, Öckerö, volontärarbetar en 93-årig dam.

"Det här är vår mest aktiva volontär, beskriver föreståndaren. "Hon kommer hit varje frukost och tar besökarna i handen. Sedan frågar hon hur de mår."

I berättelse efter berättelse framträder en moraliskt betingad plikt känsla som får människor att hjälpa till, men även ett behov av att vara behövd.

"Jag ser det som en samhällsinsats. Man hugger i och hjälps åt. Ungefär som under pandemin. Utan oss pensionerade sjuksköterskor skulle vi aldrig ha kunnat vaccinera i den takten", beskriver en 73-årig volontär på Hela människan i Jönköping.

Oavsett vad lösningen på alla dessa etiska dilemma kommer att visa sig vara är en sak tydlig. Organisationer som engagerar sig i omfördelning av mat, oavsett storlek eller värdegrund, skapar en solidarisk yta. En plats som till skillnad från många andra samtida rum har intentionen att stötta, inte döma. Hos dessa organisationer formuleras inte

"Att börja agera som medborgare för medborgare är att röra sig bort från ett jag till ett vi."

problemet bakom människors utsatthet i termer av individens misslyckande, utan i en beskrivning av ett hårdnat samhällsklimat. Även om organisationerna är utspridda över landet utan kontakt eller vetskap om varandra, kan den här sortens engagemang betraktas som en växande folkrörelse. Av medborgare, för medborgare. Som en av informanterna beskriver det:

"Vi tycker att det är viktigt att betona att alla har en del i den samhällsutvecklingen som man vill se. Utvecklingen är ju att vi blivit konsumenter och de egenskaper som värderas är yta och prestation. Vi måste ställa oss frågan om vad som är viktigt. Titta på hur världen ser ut. Vi människor är ju i stort en vidrig art som förbrukar och utnyttjar jorden och varandra av helt egoistiska skäl. Prestige, skal och fasad. Så mycket är bluff och fejk. Att börja agera som medborgare för medborgare är att röra sig bort från ett jag till ett vi. Varje medborgare måste ta ett ansvar för personen bredvid sig och öka vårt omtänksamhetskapital."

Att civilsamhället skapar detta solidariska utrymme innebär emellertid inte att det i nuvarande skick rymmer varken behovet hos mottagarna av stödet eller matbankerna. Det är inte civilsamhällets ansvar att säkerställa att människor har mat och kläder. Inte heller ska civilsamhället behöva bära ansvar för det överflöd av onödiga livsmedel som skadar folkhälsa och miljö. Men, kanske kan kraften i ett enat civilsamhälle möjliggöra en mer jämlik utveckling. Kanske ser vi nu ett folk i rörelse, där det oppositionella draget i förhållande till stats- och samhällsinstitutioner bör vara helt centralt.

Vägen framåt

Det finns många utmaningar för att minska matsvinnet och stärka matfattigdomen. Vilken roll matbanker kommer att spela framöver får framtiden utvisa. Några större förändringar av det rådande matsystemet är inte i sikte. Med klimatförändringar som leder till oberäkneliga skördar och även den bana av snabbt ökande ekonomiska klyftor som Sverige följer, så kommer inte heller varken svinn i alla livsmedelskedjans led eller behov av mat i den växande gruppen ekonomiskt utsatta att försvinna. Som flertalet samtida forskare framhåller, och som vi på Ätbart är eniga med, så är inte donationer av överskottsmat varken en lösning på matfattigdomen eller på att bli av med matsvinnet. Därför ser vi det som vår plikt att vara systemkritiska samt undersöka och ifrågasätta den allt vanligare kopplingen att matsvinn är en viktig resurs för att minska matfattigdomen, i någon form av win-win-förhållande.

Vi vill därför kortfattat lyfta frågor och perspektiv som vi anser skulle vara relevanta att utforska vidare rörande de sammanvävda ämnena matbanker, matsvinn och matfattigdom. Både i syfte att höja kunskapsnivån, men också för att utforska förändringar som åtminstone kortsiktigt skulle kunna minska matsvinnet på ett resurseffektivt sätt och lindra matfattigdomen. Ätbart ser följande områden som relevanta och viktiga att utforska vidare.

Matbankernas roll i samhället

Vi lever i en orolig samtid där krisberedskap och inhemsk livsmedelsförsörjning allt som ofta finns på agendan. Matbankernas nutida och närtida roll är redan en produkt av flera lågintensivt pågående samhälls- och välfärdskriser. Civilsamhället vittnar om att en stor del av Sveriges befolkning är mitt uppe i en kris, och vår kartläggning av matbanker har visat att det redan finns organisationer över hela landet som stöttar med mat för att försöka lindra effekterna av dessa kriser.

- **Matbankernas samhällsfunktion för krisberedskap.** Många personer har redan svårt att få pengarna att räcka till den mat de behöver, och saknar därmed möjligheter att ha egna hembereidningsförråd. Vilken roll skulle matbankerna spela i en plötslig, akut kris? Finns det synergier och intresse från matbanker att bli mer uttalade krisberedskapslager?
- **Skillnader mellan kortsiktigt och permanent matstöd.** Hur kan den pågående utvecklingen, att civilsamhället bär en allt större börda med att sörja för personer i ekonomisk utsatthet, utmanas? Hur skiljer sig mathjälpande verksamheters roll som ett kortsiktigt stöd för att hjälpa personer komma på fötter igen, från att bli institutioner som personer är beroende av för långsiktigt matstöd? Vad har kommunen för roll?
- **Insamling av data och utvärdering av vad för typ av mat som omfördelas.** Vi ser det som nödvändigt att vara kritiska och uppmärksamma på vad det är för överskott som dyker upp i stora volymer, och hur kompositionen av varor som omfördelas ser ut. Hur hanterar vi produkter som helt enkelt inte är värda att lägga resurser på att omfördela, på grund av att de snarare främjar ohälsa eller är oönskade?
- **Maktkritiskt perspektiv på win-win.** Hur undviker vi att civilsamhällets uppdrag som utmanare av ojämlika strukturer utnyttjas av politiker och vinstdrivande aktörer? Hur går vi samman för att ställa gemensamma krav på en mer rättvis fördelning av jordens resurser?

Nya perspektiv för att minska matsvinnet i handeln

Den nya avfallsförordningen har synliggjort mer än någonsin tidigare att det cirkulerar matvaror som ingen vill ha, inte ens gratis, ofta för att det är udda produkter av lågt värde. Ju mer processade de är, desto svårare blir de dessutom att ta hand om. Det är även tydligt att kostnader för att omfördela mat, förskjuts från livsmedelsdistributörer och hamnar nästintill uteslutande på matbanker, och därmed till stor del på ideell arbetskraft.

- **Minska antalet produkter i butikshyllorna.** Hur ställer sig egentligen konsumenterna till färre produkter? Vad har konsumenter för förväntningar på volymer och antal produkter i en butik? Hur kan livsmedelsbutiker påverka och driva förändring till att styra butikskoncept och förväntningar mot hållbara, hälsosamma val med lite svinn i hela kedjan? Vilket ansvar har och kan butiker ta för att påverka minskat svinn i hushållen?
- **Breddat perspektiv för vilka typer av verksamheter som tar hand om osålda livsmedel.** Hur kan fler typer av verksamheter och föreningar, som inte bedriver välgörenhet, engageras i att omfördela mat? Hur kan olika aktörer samverka för att på ett effektivt sätt fördela olika typer av överskott? Skulle kommunernas sociala verksamheter kunna bli mottagare av överskottsmat? Hur undviks konflikter rörande konkurrens- och upphandlingsregler?
- **Kostnader för att ta hand om och omfördela osålda livsmedel.** Vem bör egentligen stå för notan att minska matsvinnet? Vilka olika vägar finns det för att möjliggöra bättre finansiering av matbanker?

Matfattigdomen kan inte tolereras mitt i vårt överflöd

Matfattigdomen i Sverige grundar sig inte i brist på mat, utan på ekonomisk ojämlikhet och brister i välfärdssystemet och förstärks av ett ohållbart och orättvist matsystem. Att stävja matfattigdom med donationer löser inte grundproblemet. Trots det, så behöver vi parallellt agera med kortsiktiga lösningar för att öka tillgången på gratis eller kraftigt rabatterade livsmedel för de som behöver det. Det är omöjligt att vi som kollektiv kan acceptera att tusentals personer i Sverige inte har näringsriktig mat att ställa på bordet – mitt i majoritetens överflöd.

- **Förkortade logistikkedjor och möjlighet att få tillgång till överskott direkt i butik.** Hur kan mer gratis eller kraftigt rabatterad mat nå personer i behov, på ett värdigt och resurseffektivt sätt? Vilka varor kan nå behövande utan att behöva passera en matbank?
- **Subventioner på basvaror, frukt och grönt i form av riktade medlemskap.** Prishöjningar på livsmedel slår hårdast mot de med lägst inkomster – hur kan detta balanseras? Går det att införa rabatter (likt student- eller pensionärsrabatter) som riktar sig till låginkomsttagare? Nordiska ministerrådet föreslår att införa socker- och köttskatter⁵⁰, skulle exempelvis den typen av intäkter kunna användas för olika typer av riktade subventioner?

Slutord

I tider då matdonationer till välgörande ändamål beskrivs som en god strategi för att minska matsvinnet, är kanske en av de viktigaste frågorna framöver: Vilken roll har och ska civilsamhället ha i relation till grundläggande rättigheter, såsom mat, framöver? Åtbart ser det som vårt kollektiva ansvar att agera för att utmana och förändra det befintliga matsystemet. Vi kan inte nöja oss med att hävda att vi önskar att vår organisation inte skulle behöva finnas, vi måste kritiskt granska hur vi är en del av att upprätthålla systemet. För ojämlikhet och resursslöseri är en angelägenhet som berör oss alla. Som en del av civilsamhället verkar vi även för att fortsätta sätta plåster på sårerna och att lindra situationen många människor befinner sig i just nu. Det är dock värt att understryka att ju viktigare roll civilsamhället har och ju mer finansiella medel det förfogar över, desto större ansvar har vi att gemensamt stå till tjänst för att förändra situationen för dem som utsätts för rasism och drabbas av nedmonterad psykiatri och fördjupade samhällsklyftor.

Mycket tyder på att vi befinner oss i ett skede av förändrade spelregler i relation till matsvinn. För att donerad mat ska fungera som en kortsiktig lindring på matfattigdom måste vi kräva att den är näringsriktig och hälsosam, så att maten faktiskt förbättrar människors liv, och inte bidrar till ohälsa. Om donerad mat ska vara en pusselbit i att höja den sociala standarden måste vi också tänka bredare än bara akut mathjälp och välgörenhet. Vår förhoppning om att kunna vara delaktiga i att minska matsvinnet på ett så resurseffektivt sätt som möjligt och samtidigt värna om att minimera negativa sociala konsekvenser, må vara ambitiös. Men låt oss då avsluta med några ord från Astrid Lindgren: "Allt stort som skedde i världen skedde först i någon människas fantasi."

Källor

- 1 UN, "With 783 million people going hungry, a fifth of all food goes to waste", 2024
- 2 Sveriges Stadsmissioner, "Fattighetsrapporten 2023", 2023.
- 3 Simon Eisner, "Mejlkorrespondens med Allwins grundare", 13 februari 2024.
- 4 Livsmedelsverket, "Mejlkorrespondens med expert på Livsmedelsverket", 19 januari 2024.
- 5 Andreas Jakobsson, Svinnlandet: Min resa genom en värld av slöseri -och hur den gav mig ett liv i överflöd s. 16
- 6 Naturvårdsverket, Fakta om maten och miljön : Konsumtionstrender, miljöpåverkan och livscykelanalyser (Naturvårdsverket, 2003), <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:naturvardsverket:diva-10888>.
- 7 Naturvårdsverket, "Mejlkorrespondens med expert på Naturvårdsverket", 16 februari 2024.
- 8 Naturvårdsverket, Svinn i livsmedelskedjan : Möjligheter till minskade mängder (Naturvårdsverket, 2008), <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:naturvardsverket:diva-9690>.
- 9 Axfoundation, "Matmissionen - Nordens första sociala supermarket", Axfoundation (blog), åtkomstdatum 14 februari 2024, <https://www.axfoundation.se/projekt/matmissionen-nordens-forsta-sociala-supermarket>.
- 10 Vinnova, "Matmissionen - utvecklingen av ett franchisekoncept | Vinnova", 2017, <https://www.vinnova.se/p/matmissionen---utvecklingen-av-ett-franchisekoncept/>.
- 11 Stockholms Stadsmission, "Fem nya Matmissionen-butiker ska öppna under nästa år |", 2022, <https://www.stadsmissionen.se/press-och-opinion/pressmeddelanden/fem-nya-matmissionen-butiker-ska-oppna-under-nasta-ar>.
- 12 Dagens Handel, "Lidl samarbetar med Allwin", Dagens Handel, 21 oktober 2015, https://www.dagenshandel.se/article/view/338015/lidl_samarbetar_med_allwin.
- 13 Willys, "100 ton mat till välgörenhet istället för i soporna", 26 september 2016, <https://news.cision.com/se/willys/r/100-ton-mat-till-valgorenhet-istallet-for-i-soporna,c2085743>.
- 14 Willys, "360 ton mat till välgörenhet istället för i soporna", 04 december 2017, <https://www.axfood.se/nyhetsrum/pressmeddelanden/2017/12/360-ton-mat-till-valgorenhet-istallet-for-i-soporna/>
- 15 Matmissionen, "Utvärdering expansion Matmissionen 2022", 2022, <https://www.stadsmissionen.se/sites/default/files/2023-05/Matmissionen%20utv%C3%A4rdering%20expansion%202022.pdf>.
- 16 Anne Lunde Dinesen m.fl., "Affärsmoell för logistiksystem för överskottslivsmedel", 2018.
- 17 Göteborgs stadsmission, "Vill din organisation bli mottagare av mat?", hämtad 03 mars 2024, <https://www.stadsmissionen.org/matcentral/vill-din-organisation-bli-mottagare-av-mat/>
- 18 Globala målen, "Mål 12: Hållbar konsumtion och produktion", Globala målen (blog), åtkomstdatum 29 februari 2024, <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-12-hallbar-konsumtion-och-produktion/>
- 19 Elinn Leo Sandberg, red., "Matfattigdom i välfärdssamhället", i Socialt arbete i förändring: utmaningar och villkor inom utbildning, forskning och praktik (Socialhögskolan, Lunds universitet, 2022), <https://doi.org/10.37852/oblu.180>.
- 20 Livsmedelsverket, "Fler gör mer! Handlingsplan för minskat matsvinn 2030", 2018.
- 21 Livsmedelsverket, "Redovisning av uppdrag att genomföra åtgärder inom ramen för livsmedelsstrategin", 2021.
- 22 IVL Svenska miljöinstitutet, "Samarbete för minskat matsvinn, SAMS", åtkomstdatum 21 mars 2024, <https://www.ivl.se/projekt/samarbete-for-minskat-matsvinn.html>.
- 23 EU, "EU Guidelines on Food Donation", European Circular Economy Stakeholder Platform, 27 september 2018, <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/toolkits-guidelines/eu-guidelines-food-donation>.
- 24 Livsmedelsverket, "Resurshierarki för livsmedel", hämtad 2024-03-21 <https://www.livsmedelsverket.se/foretagande-regler-kontroll/regler-for-livsmedelsforetag/matsvinn-foretag/skanka-bort-mat/resurshierarki-for-livsmedel>
- 25 Niina Sundin, Amanda Sjölund, och Mattias Eriksson, "Recirkulering av överskottsmat - till vilken nytta?" (Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Institutionen för energi och teknik, 2022).
- 26 SCB, "Inkomstskillnaderna ökar över hela landet", Statistikmyndigheten SCB, åtkomstdatum 08 mars 2024, <https://www.scb.se/pressmeddelande/inkomstskillnaderna-okar-over-hela-landet/>.

- 27 "Stor ökning av svenskarnas skulder hos Kronofogden", text, 23 januari 2024, <https://kronofogden.se/om-kronofogden/nyheter-och-press/pressmeddelanden/2024-01-23-stor-okning-av-svenskarnas-skulder-hos-kronofogden>.
- 28 Röda Korset, "Konsekvenser av tillfälliga utläggningslagen", 2018, <https://www.rodakorset.se/siteassets/dokument/om-oss/fakta-och-standpunkter/rapporter/konsekvenser-av-tillfalliga-utlanningslagen/konsekvenser-av-den-nya-lagen-181206-1.pdf>
- 29 Malmborg Jonas, Den stora kreditfesten, 2024
- 30 Naturvårdsverket, "Krav på separat insamling av bioavfall", åtkomstdatum 01 mars 2024, <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/avfall/krav-pa-separat-insamling-av-bioavfall/>.
- 31 Naturvårdsverket, "Muntlig information från expert på Naturvårdsverket", 2024
- 32 Axfood, "Spårbarhetskrav", Axfood, åtkomstdatum 25 mars 2024, <https://www.axfood.se/hallbarhet/samhallsengagemang/mat-2030/sa-arbetar-politiken-med-vara-forslag/sparbarhetskrav-3/>.
- 33 Matz Dahlberg, Karin Edmark, Jörgen Hansen, Eva Mörk, "Fattigdom i folkhemmet", Institutet för arbetsmarknads- politisk utvärdering. sid. 9, 2009
- 34 Leo Sanberg Elinn (2022), "Kyrkligt arbete med fattiga, gåvor och ekonomisk utsatthet". red. Drake Christiansson Elisabeth, Hansson Mats, Linde Stig, Diakoni - reflektion och praktik, Verbum, s. 241-264.
- 35 Broberg Gunnar (2005), Oönskade i folkhemmet : rashygien och sterilisering i Sverige, Dialogos förlag.
- 36 Angelin Anna, Leo Sandberg Elinn, Vamstad Johan (2022), "Civilsamhällets matdistribution – en ideal lösning på fattigdom och klimatkris? Socialmedicinsk tidskrift nr 9, s. 525.
- 37 Leo Sandberg Elinn (2023), "Matbistånd från svenska kyrkan", red. Sandberg Andreas, Nyckeln till svenska kyrkan - en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi, s. 7-28.
- 38 Herz Marcus, (2022) "Balancing the line – the relation between waiting and activity among people in need of food in Sweden", European journal of social work, nr. 25, 1082–1092.
- 39 Broström Lovisa, Jansson Birgitta (2022), "De är fattiga i Sverige trots att de jobbar", <https://www.forskning.se/2022/11/29/de-ar-fattiga-i-sverige-trots-att-de-jobbar/> (hämtad 26-03-2024).
- 40 Bergmark Åke (2014), "Ekonomiskt bistånd under socialtjänstlagen - en period av ökad restriktivitet och skärpta villkor", red. Pettersson Ulla, Tre decennier med socialtjänstlagen: utopi, vision, verklighet, Gleerups utbildning, s. 31-38.
- 41 Sveriges Stadsmissioner, "Fattigdomsrapporten 2018", 2018.
- 42 Herz Marcus (2021), "Nyliberalism, deportabilitet och rasism", Mellan två tider: Brödköer, prekära liv och socialt arbete", Studentlitteratur, s. 97-140.
- 43 Cervenka Andreas (2023), Girig-Sverige: så blev folkhemmet ett paradiset för de superrika, Natur & Kultur.
- 44 Elinn Leo Sandberg, Anna Angelin, och Johan Vamstad, "Civilsamhällets matdistribution – en ideal lösning på fattigdom och klimatkris?", Socialmedicinsk tidskrift 99, nr 4 (21 september 2022): 522–33.
- 45 Reformaten, "Matbarometern 4.0 - Anta uppdraget", 2024
- 46 Roos Johanna, "Maträddarna välkomnar nya kravet", Mitt i Göteborg, 02-03-2024.
- 47 Venhe Nina, Kuvot Niko, Väliaikaisiksi tarkoitettu leipäjonot katukuvassa yli 30 vuotta – voisiko tulevaisuudessa olla toisin? (Temporary bread queues on the streets for over 30 years - could the future be different?) 2023
- 48 Bernal, Victoria and Grewal, Inderpal. Theorizing NGOs: States, Feminisms, and Neoliberalism, New York, USA: Duke University Press, 2014. <https://doi.org/10.1515/9780822377191>
- 49 Markus Kallifatides, Stefan Sjöberg, "Alla får det inte bättre", Katalys, 2023.
- 50 Nordiska ministerrådet, "Sockerskatt, subventioner eller märkningar? Ny rapport visar vägen mot nya matvanor", åtkomstdatum 14 mars 2024, <https://www.norden.org/sv/news/sockerskatt-subventioner-eller-markningar-ny-rapport-visar-vagen-mot-nya-matvanor>.

